

2017 • 03

LXX. évfolyam • március

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Balla Sándor
Benkő Levente
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Ferencz Zsolt: Gyermekek a (nagy)színpadon 3

közösség

Varga Ibolya: A mai gyermekirodalom és a bábjátszás újító kísérletei (2.) 4
Balázs Sándor: Az emberi méltóság szolgálatában 9

színpad

Deák Katalin, Kocsis Tünde: Az enyém is, a tiéd is 12

enciklopédia

Fazakas László: A kolozsvári polgári kaszinók 16
T. Szabó Csaba: Vallástudomány Romániában: paradigmák és perspektívák . . 21

emlék-lapok

Kun Árpád: Életviszonyok egy mezősegi faluban 24

könyvesház

Buzás Pál: Tordaszentlászlói antológia 26
Vida János Antal: Könyvbemutató volt Zsobokon 28

szabadidő

Milik-Fogarasi Orsolya: Minden, ami arcfestés. 30

Lapszámunk szerzői:

Balázs Sándor – lelkész, Magyarzsárod
Buzás Pál – zongoraművész, Kolozsvár
Deák Katalin – programfelelős, Kolozsvár
Fazakas László – történész, Kolozsvár
Ferencz Zsolt – újságíró, Kolozsvár
Kocsis Tünde – rendező, Kolozsvár
Kun Árpád – nyugalmazott lelkész, Vajdahunyad
Milik-Fogarasi Orsolya – egészségügyi asszisztens, Kolozsvár
T. Szabó Csaba – történész, újságíró, Kolozsvár
Varga Ibolya – rendező, Kolozsvár
Vida János Antal – tanár, Szilágysomlyó

A címlapon Mátyás Péter-Győző felvétele.
A hátlapon Demeter Katalin fényképe.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

9 771221 186917 2

Gyermekek a (nagy)színpadon

A hogy telt az idő, egyre több emberhez eljutott a Kolozsvári Állami Magyar Színház Légy jó mindhalálig című készülő produkciója híre, közvetlenül vagy közvetve rengetegen lettek részesei az alkotói folyamatnak is. A szűkebb csapatnak előbb a gyermekszereplők kiválasztásának édes terhét kellett magára vennie, majd a 28 színésztanonccal hamar hozzáfogtak a munkához. Közben bekapcsolódtak a társulat művészei, az eseményeket árgus szemekkel követték a szülők, s az előadás már a premier előtt behálózta Kolozsvárt. Ezzel volt tele a sajtó, a gyermekek lelkes-izgatott nyilatkozatai a kívülállókat is arra ösztönözték, hogy kíváncsian várják az eredményt. „Jöjjenek el, mert hogyha minden jó lesz, akkor nagyon jó lesz és megcsináljuk!” – tanácsolta az egyik kisfiú.

Pszichológusok, szociológusok, színházi szakemberek és sokan mások elemezhetnék hosszasan, hogy milyen vonatkozásai vannak a jelenségnek, amelyet nevezünk egyszerűen így: gyermekek a kolozsvári színpadon. Közismert, hogy a gyermekeket már az óvodában kisebb-nagyobb színpadokra állítják: karácsony, farsang, nőnap, anyák napja lehet az apropó, hogy verset, mesét mondjanak, énekeljenek, vagyis hogy nagyobb közönség előtt szerepeljenek. A lámpaláztól az örömig sokféle érzés keveredik ilyenkor, a taps és a pozitív visszajelzések viszont megerősíthetik őket abban, hogy ügyesen helytálltak. Aztán az iskolában folytatódik a szerencsés esetben diákszínjátszó csoportokhoz vezető játék. Már nincs ott a muszáj, de lehet szabadidőben, önkéntesen művelni, közönnel azoknak a pedagógusoknak, akiknek még erre is futja az erejükből.

A gyermekek így megtapasztalják, hogy nem is olyan egyszerű: rengeteg munkával, lemondással jár, ugyanakkor arra is rájönnek, hogy ez nem egyszemélyes vállalkozás. Az ügyesség tehetségé fejlődhet, a siker mellett pedig a másik fontos tényező, hogy örömeiket leljék abban, amit csinálnak. Nem hiszem, hogy „elszállnának” a pozitív visszajelzésektől, sőt, inkább helyénvalónak érzem, ha oda tudunk fordulni hozzájuk, és azt mondjuk: jó voltál, csak így tovább!

Érvényes mindez akkor is, amikor hivatásos művészeti intézmény hirdeti meg, hogy gyermekszereplőket keres; a különbség esetleg az adrenalin mértékében és a még keményebb munkában rejlik. Az adrenalin bizonyára a színpad nagyságával és a nézőtérrel ülők számával egyenes arányban nő, nem beszélve arról, hogy azokra a világot jelentő deszkákra léphetnek, amelyeken felnőtt színész és operaénekes nénik, bácsik léptek fel, akiknek tulajdonképpen erről szól az életük. Kitartással, tanulással, lelkesedéssel, odaadással négy éve is megvalósult a csoda, a Kolozsvári Állami Magyar Opera Valahol Európában című musicalje. A beválasztottak olyan lelkesen beszéltek a benyomásaikról, hogy öröm volt hallgatni. Ahogyan most, a Légy jó mindhalálig esetében is történt/történik, még akkor is, ha próbákra jární, szöveget, éneket és koreográfiát tanulni, figyelni önmagukra és a többiekre, megfogadni a tanácsokat – mindezt az iskolai tanulás, vagyis a darab egyik dalsorát idézve: „feleltetés, lecke és dolgozat” mellett! –, nem is olyan könnyű, de bármilyen nehéz is, megéri! Hiszen csapattá, közösséggé kovácsolódtak, egymással és a színészekkel is, megcsinálták.

Megérdemlik a hosszú percekig tartó vastapsot, hiszen a gyermekek tisztasága, őszintesége, pajkossága által sikerült nagyszerű energiákat bevinni az előadásba, a színészekkel és a stáb többi tagjával való közös munka pedig egyértelműen a szakmai szempontok javára vált.

Színire felvételizni? Ne legyen ez olyan cél, amihez foggal-körömmel ragaszkodni kéne. Legyenek boldog tanárok, orvosok, újságírók, kétkézi munkások, de nagyon fontos, hogy közben színházszerető emberek maradjanak – én biztos vagyok abban, hogy ez a találkozás elültette bennük a szikrát. Szeretném remélni, hogy hozzájuk hasonlóan szüleik, hozzátartozóik ezután is érdeklődést mutatnak a színház produkciói iránt. A bemutató óta életük fontos helyszínévé vált a nézőtér, és ez így van rendjén: legyenek ott, legyenek büszké! Merjenek álmodni.

A nézők többségéhez hasonlóan magam is szurkolok, hogy legyenek még hasonló alkalmak, amikor sok-sok kolozsvári és környékbeli gyermeknek megadatik bekapcsolódni egy-egy ilyen produkcióba. Bízom az opera 90 fősre duzzadt gyermekkorúsában is, amely éppen egy évvel ezelőtt alakult, s azóta szép eredményeket ért el. Lám, sokan sokat tehetnek azért, hogy kolozsvári alapokból táplálkozó értékek szülessenek a jövőben is. Maradandó élményekkel, mindannyiunk örömére.

Varga Ibolya |

A mai gyermekirodalom és a bábjátszás újító kísérletei (2.)

Bár a rendszerváltás előtti időszakban a kolozsvári bábszínház repertoárjában hangsúlyosan jelen voltak a kisóvodásoknak szánt előadások (*Cini Samu kalandjai*, *Az erdő művészei*, *Kék süni*, *A lusta kismozdony*, *Lepkeszárnyon*, *A kíváncsi elefántkölyök*, *Libácska*), ezek mégsem azonosíthatók a mai csecsemőszínházi előadásokkal, hiszen az említett előadások paravános bábjátékok voltak, terük, jelrendszerük, plasztikai nyelvezetük, zenéjük nem sokban különbözött a nagyobb korosztálynak szánt előadásokétól. Bár a rövid lélegzetvételű, egymás mellé rendelt színpadi történések, a kiváló verses szövegek², a gyermekkönyvek illusztrációiból ismert és közkedvelt állatszereplők megszólaltatása valóban megismertette és felejthetetlenné tette a hároméves

gyermek számára a bábszínházi előadásokat, az ennél kisebbeket vagy a befogadásra felkészületleneket a színpadi tértől egy bársonykordon és a paraván tartotta távol. Kérdés, persze, hogy érdemes-e három éves kor alatt színházba, bábszínházba vinni a gyermeket? Novák János, a budapesti Kolibri Gyermekek-és Ifjúsági Színház művészeti vezetője az ASSITEJ³ 50. évfordulója alkalmából közzétett írásában ezt nyilatkozta a magyarországi csecsemőszínházi alkotói mozgalomra reflektálva: „Akkoriban a művészek és a pszichológusok úgy gondolták, hogy a legkisebbek, akiket érdemes már színházba vinni, az ötévesek, a fiatalabbak számára ártalmas lehet a túl korai élmény. Az első saját tapasztalatok megváltoztatták a véleményünket.

„Szerencsénkre részesei lehetünk annak az első hullámnak, amikor formálódott, divatba jött Európa-szerte a legkisebbeknek szóló színház.”

Részlet a *Szegény Dzsoni és Árnika* című bábelőadásból

Részlet a Szegény Dzsoni és Árnika című bábelőadásból

Szerencsénkre részesei lehettünk annak az első hullámnak, amikor formálódott, divatba jött Európa-szerte a legkisebbeknek szóló színház.⁴ Roberto Frabetti, a bolognai *La Baracca* színház vezetője – ahol már a '80-as évek óta rendszeresen játszanak ennek a korosztálynak – nyilatkozta egyszer: „A sűrű figyelem csendje az a csoda, amivel csak csecsemőszínházi előadászon találkozhat a művész. A csecsemőszínház kifejezés abban segített, hogy mindenki számára nyilvánvalóvá tette: igen, mi a legkisebbekre gondolunk, és igen, ez egy új színházi műfaj.”⁵

A műfaj valóban diadalútját járja Amerikában és Európában. Az „új műfaj” ennek ellenére Erdélyben nem lett túl népszerű. Tudomásunk szerint eddig csak az ASSITEJ gyermekszínház-konceptiójához igazodó marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági- és Gyermekszínház (jellemzően csak ez a bábszínház váltott át a műfajt jelölő Bábszínház elnevezésről Ifjúsági- és Gyermekszínház névre) mutatott be egy csecsemőszínházi előadást. Barabás Olga *Állatkert* című produkcióját (még) nem követte más csecsemőszínházi vagy pöttömszínházi kísérlet.

De mi is a csecsemőszínház, vagy a pöttömszínház?

Számomra az első produkciók élménye volt meghatározó. Ezért a Kolibri színházban látott *Toda – a csoda gyereknyelven!* és Orbán Ottó *A tekergő* című produkciók élménye után így fogalmaztam meg a választ: a csecsemőszínház

a pár hónapostól, a három-négy éves korú gyermekekig tartó korosztálynak ajánlott, alkalmazott (báb-)színházi (al)műfaj. Bár színházi eszköztárral dolgozik, átmeneti formát képez a játszóház és a (báb-)színházi előadás között. Egyidejűleg közös játék és előadott/ megfigyelt játék. Ez az egyidejűség tartja egyensúlyban, és ez az egyensúly az előadók megérezésére van bízva. A csecsemőszínházi előadás nem feltétlenül lineáris történetre vagy mesére építkező produkció.

Jóreggelt, jóreggelt, / Kati ma korán fölserkent.

Üldögel az ágyban / egyszál magában,

hallani a falon át, / hogy számlálja össze/ minden földi vagyonát.

Anyája, apája, / kutyája, macskája, / gyereke.⁶

A színpadi cselekvés nem történetet illusztrál, inkább kis etűdök füzére, mely a gyermekhez közel álló lényekről szól, többnyire állatokról (háziállatokról vagy egzotikus állatokról) vagy magáról a kisgyerekről és a családról, a környezetében megtalálható növényekről, apró tárgyakról. A minimális szövegtest, mely többnyire zenei kíséret mellett vagy éppen énekelve hangzik el, kis versikék, mondókák és a játékhoz igazodó egyszerű improvizációk szötte, vagy lehet összefüggő verses történetecskék sorozata (akár a már említett Orbán Ottó költeményei a *Te-kergőben*.⁷):

Kék, lebegő kék, / tág levegőég. / Ott repül a pilóta, / ki tudja, mióta?

Egy hete, / két hete / száll az a / gép vele.

Járja a mennyboltot. / (A leszállója elromlott)

Bő, bő, bő, / szegény repülő.

Az előadás tere, fényviszonyai és hangzásvilága meghittséget és otthonosságot sugároz: kicsi (már-már majdnem intim) tér, közvetlen, puha, természetes textúrák, meleg színek, egyszerű formák. Szűrt fény világítja be a nézőteret, mérsékelten hangsúlyozva a játékteret, a fény és a hanghatások mellőzik az erős és hirtelen effektusokat. A színészi játék közvetlen, visszafogott, kerüli az indulatos megnyilvánulásokat, tempóját a gyerekek figyelőkészségéhez igazítja, hogy a kicsiknek legyen idejük a mozgások, változások nyugodt, elmélyült szemlélésére. A színházi „varázslat”⁸ lépésről lépésre történik: a kockák, párnák, kelmék, apró tárgyak életre kelnek, a játéktér rituális térré válik, a mozgás, a zene, és a versek „varázsszövegekként” a kisgyerekek figyelmét az előadókra irányítják. A csecsemőszínház sajátossága, hogy ebben a szeretetközegben maguk az előadók is elvarázsolódnak és a játékot egyfajta *agapé*ként, szeretet-együttlétként élik meg, mint akik az előadás során

**A színészi játék
közvetlen, visszafogott,
kerüli az indulatos
megnyilvánulásokat,
tempóját a gyerekek
figyelőkészségéhez igazítja.**

„ajándékoznak”. Barabás Olga rendező szerint az első lépés talán az, hogy mindenféle egyéni színházi ambíciót el kell felejteni. „Itt nem fontos a koncepció, viszont nagyon fontos a jó ízlés, a tiszta gondolat, a szándék, a játék: az, hogy amit meg szeretnél mutatni a gyermekeknek, az játékos legyen, derűs, színes... Valami olyat akartunk létrehozni, ami úgy készül, mint egy ajándék. És valahogy úgy is adjuk át, mintha ajándék lenne. Gondolkodtunk, hogy mi az, ami az apró gyermekek figyelmét megragadja: színek, formák, tér – az atmoszféra. Az előadás ideje alatt, ami 25 perc, egyszer sem sötétedik el a tér, például. Előadás végén egy kis játszóházba invitáljuk a gyermekeket, és itt azokat a formákat, amelyeket használunk az előadásban, kézbe vehetik, játszhatnak a színészekkel, így egy kicsit ők is részeseivé válhatnak az előadásnak, a játéknak.”⁹

A csecsemőszínházi előadás időtartama a kicsik figyelőképességének határához igazított: átlagosan húsz-harminc perc.

A csecsemőszínházi előadás időtartama a kisgyerek figyelőképességének határához igazított: a négy-öt perces mikrotörténetek füzére átlagosan húsz-harminc percet tart, melyet rendszerint egy negyedórás kötetlen játék követ. „Ha fél óránál nem sokkal hosszabb a játék, ha nincs teljes sötétség, és az eltotyogó kicsik is visszatárlhatnak szüleikhez, ha nincsenek váratlan erős hang és fény effektusok, ha az előadás után a kicsik maguk is kipróbálhatják a látott játékokat, tárgyakat – csecsemőszínházi előadást láttunk. A legkisebbek még nem tudnak követni nagyívű történetet, az ő figyelmük a cselekvésekhez kötődik. Számukra nem a mese, hanem a jól megfigyelhető elemekből álló cselekvések füzére jelenti a színházi előadást.”¹⁰

2005-ben a Kolibri Színház, a *Glitterbird – művészet a legkisebbeknek*¹¹ projekt keretében Magyarországon elsőként mutatott be bábos csecsemőszínházat (a *Toda* című előadást), de a mozgásszínházban, Bozsik Yvette is próbálkozott a műfajjal (*Négy évszak*), és a Szkéné színházban, Rácz Attila színész-táncos-koreográfus-rendező népi gyermekjátékokból építkező előadást

vitt színre (*Erdőn, mezőn, udvaron*). Az említett előadásokat ki-ki a saját művészi világának eszközeiből építette föl, és ma is láthatók. A színházi kísérlet eredményeit összegző Novák János szerint: „A nézőkkel való első találkozások után még adódott lehetőség a változtatásokra. Az átlagosnál hosszabb, kísérletező próbafolyamat alapozta meg az előadások máig ható érvényességét.” A csecsemőszínházi előadások kikísérletezése felért egy színházi alapkutatással, melynek során a színházi hatásokra kérdeztek rá az alkotók: Mi az a velünk született képesség, ami lehetővé teszi a színházi élmény befogadását, és mi az, amit csak később, a felnőtté válás során sajátítunk el? Mintha egy mindenki számára érvényes színházi ösnyelv és grammatika kidolgozása lett volna a cél.

Bár nem csecsemőszínházi produkcióknak szánták, a kolozsvári Puck Báb-színház előadása, a *Tornyocska*¹² a legkisebb korosztálynak szól, és ugyancsak az interaktív játékokra alapoz. Az előadás forgatókönyve sikeresen megteremti a közvetlen játékokra lehetőséget adó alaphelyzetet: a bábosok látogatóba érkeznek az óvodába, játszani szeretnének a gyermekekkel. Az ismerkedés után színészek és gyerekek együtt építik fel, tervrajz szerint, közösen énekelgetve, színes kockákból a *mezőn álló tornyocskát*, majd a hozzá kötődő verses történetet kézre húzható puha kesztyűbábkukkal a játékosok adják elő.

Minden kocka, minden darab
Erősebbé tesz egy falat
Aki kézről kézre adja
Ha elfárad, abbahagyja.¹³

A közös éneklés „építőcsapatá” kovácsolja össze a gyerekek és a bábosok közösségét még akkor is, ha a közönség nem szervezett csoportban érkezett az előadásra. Ugyanakkor a színészek és gyerekek közös játéka, közös éneklése megteremt egy jelrendszert és meghatározza az előadás ritmusát is. A színházi előadás játszóházi keretbe helyeződik: a bábéledés végén a gyerekek eljátszhatják újra húzható rongybábkukkal (az eredeti bábú-szereplők kicsinyített másaival) a *Tornyocska* történetét. Ez az előadás a kolozsvári Puck Báb-színházban több mint húsz éve műsoron van, és népszerűsége a mai napig töretlen. A rangidős színészek színészpedagógiai szempontból különösen fontosnak tartják, hogy a *Tornyocska*ban minden kezdő bábos szerephez jusson és ezáltal beavatódjon a legkisebbekkel való színházi együttlétbe.

Nonverbalitás a csecsemőszínházban

A nonverbalitás az európai bábszínházban már a 15. századi vásári bábáncolatatóknál megjelent¹⁴, és folyamatosan jelen van napjainkban is a romániai és a magyarországi színpadokon egyaránt. Bábos paródiák¹⁵, egyetemi

Részlet a Szegény Dzsoni és Árnika című bábéledésből

Erős János

vizsgaelőadások¹⁶ vagy a klasszikus meseirodalom közkedvelt címei¹⁷ kerültek színpadra nonverbális, azaz szöveg nélküli adaptációkban. A bábjáték egyik sajátossága, hogy nehezen viseli a túlzott verbalitást. A nonverbalitás a bábszínházban részben lázadás a nyelvezetükben megkopott, túlbeszélte szövegkönyvek ellen, részben a nemzetközi szakmai fórumokra való kijutás „útlevele”. Kivételesen izgalmas és friss nonverbális tárgyanimációs tanulmányelőadást láthattunk a kolozsvári színinövendékektől *Műanyag* címmel 2012-ben Palocsay Kisó Kata irányításával. A környezeti (műanyag) hulladékok egyszerűen és gyorsan bábuvá alakultak úgy, hogy közben eredeti funkciójuk is érzékelhető maradt.

A kísérletező kedv visszaesése miatt a nonverbális bábjátékok mára sokat veszítettek hajdani egzotikus fényükből. Az ötvenes évek kísérleteinek egyik legemlékezetesebb előadása, Yves Jolie *Papírtragédiája*,¹⁸ bábszínház-antológiai eseménnyé vált: a zenés némajáték során az alkotók kiemelték az anyag (a papír) adta interpretációs lehetőségeket, sugallva annak efemer természetét is. A nonverbális színház alap gondolata szerint a néző az előadást leginkább a látványon keresztül képes befogadni. Az előadás a mozgást, a zenét, a ritmust veszi alapul. A színházi jelek közül a gesztus, a test és a kép, a tárgyak és a kellékek kommunikációs lehetőségei kapnak hangsúlyt, így felerősödik a színház szertartás jellege.

A Kolibri Színház bábos kísérletezései/kutatásai a *Toda – a csoda gyereknyelven!* és a *Tekergő* sikere után folytatódtak. 2013-ban Novák János, a színház igazgatója felkérte Barbara Kölling Európa-szerte elismert gyermekszínházi alkotót, a hammi Helios Theater művészt egy nonverbális produkció megrendezésére. Így jött létre a *Pont, pont, vesszőcske*¹⁹ című előadás, melyben a csecsemőszínház nonverbális módszerekkel kísérletezve ismét igazolni kívánta létjogosultságát. „Agyaggal és faágakkal mesélünk kicsiknek és nagyoknak a világ keletkezéséről – három színész és egy zenész előadásában” – hirdeti a színház honlapja. Anyaghasználatát²⁰, eszközeit tekintve ez az előadás hagyományosabb, mint a korábbiak. A címlap világteremtő játékra invitál, és ezzel nagyon magasra dobja a labdát: *Hogyan kezdődött a Világ? Mi volt előbb? A fény, a víz, vagy egy szó? Talán egy labda? Vagy több? És azután mi történt? Növekedés, változás, fejlődés. Egy ág, egy kő, pont, pont, vessző...²¹* Az ajánlott korosztály valamivel idősebb, mint a csecsemőszínházi: az 1-3 éves korú gyerekeknek hirdették meg kezdetben az előadást, amit aztán jelenleg 2-5 éves korra módosítottak. Mindezeket azért hangsúlyozom, mert a korábbi előadásokban a szöveg (a verses szöveg) szolgált a játék alapjául, a rendezői koncepció a versekre támaszkodott, míg a *Pont, pont, vesszőcske*-ben az anyag átlényegítésére

Hogyan kezdődött a Világ?

**Mi volt előbb? A fény,
a víz, vagy egy szó? Talán
egy labda? Vagy több?
És azután mi történt?
Növekedés, változás,
fejlődés.**

irányuló színészi játékra bízott mindent a rendező. A *Pont, pont, vesszőcske* ezzel szemben sokkal pórőbb, eszköztelenebb előadás: egyfajta 'visszatérés' az ősi elemekhez. Ez egyébként a rendező, kézjegye, aki előadásaiban már bebarangolta a fával, a vízzel és a papírral kapcsolatos 'elemi kérdéseket' is. A játékos (Tisza Bea, Czupi Dániel, Ruszina Szabolcs) lényegében agyagból és fából teremtenek egy új világot²² – referál Rádai Andrea az előadásról a *Revizor* (színház)kritikai portálon.

Bár ebben az előadásban a színészek minden lehetséges módon eljátszanak, elgyúrnak az agyaggal, az ágakkal, a vesszőkkel: mindenféle stilizált emberi testekre emlékeztető formákat, maszkokat gyúrnak és keltenek életre, játékokat hangutánzó szavakkal és zenei hangeffektusokkal egészítik ki, a sokat emlegetett varázslat nem jön létre, a gyerekek kimaradnak a játékból. A folyamatosan stimuláló cselekvések

Erős János

Részlet a Szegény Dzsóni és Árnika című bábelőadásból. Robert Puțeanu felvételei

és a szuggesztív színészi játék ellenére is az előadás eszközei elkopnak és a közönség figyelmét az előadás végére tartogatott interaktivitás sem tudja már lekötöni. Színházi külsőségek szempontjából viszont sokkal formálisabb a *Pont, pont vesszőcske*, mint a korábbi csecsemőszínházi előadások. Jóval élesebbek a színházi szituáció körvonalai: nagyobb a távolság a játékos és a közönség között, érinthetlenebb a színpad világa. Ez abból is látszik, hogy a többi előadással ellentétben a gyerekek itt nem indulnak felfedező útra, és a nézőtér is teljesen sötétbe borul. És talán a kissé steril, fehér színű, egyenruha-jellegű jelmezek is okolhatók érte, de kevésbé barátságos vagy családias a hangulat, a szorosabb értelemben vett előadás alatt kifejezetten távolságtartó a légkör.²³ Ami az előadást (a felnőtt néző számára!) többsíkúvá teszi, az éppen az anyag metamorfózisa: nyersessége,

Látszólagos egyszerűsége és gyors térhódítása ellenére a csecsemőszínházi előadás létrehozása a magyar bábjátásban nem minden esetben sikertörténet.

élettelensége kihangsúlyozza az életre kelés drámaiságát.²⁴ A játékos apró rezdülésekkel, hangokkal és állandó rácsodálkozással kísérik ezt a misztériumjátékot. Talán éppen ez az animációs színház lényege.

Látszólagos egyszerűsége és gyors térhódítása ellenére a csecsemőszínházi előadás létrehozása a magyar bábjátásban nem minden esetben sikertörténet. Az *Apaparán*, egy internetes *Kultúrtárca* színházértékelő rovatában, „Apu” fedőnév alatt így számol be (vállalva „önkényes kategorizációt”), csecsemőszínházi élményéről egy néző: „A fiatal drámapedagógusokból, színész II-kből (akármit is jelentsen ez) és hobbiszínészekből álló társulat ötlete egész jó. Gyermeknek mutatnak be drámapedagógiai elemeket tartalmazó, didaktus és kissé normatív történeteket gitárral, dallal, kézimunkával. Ezúttal a fűtés nélküli Parksarokban ismertették a játékoszótterre menés szabályait kissé borsos áron. Elaludni nem tudtam, ugyanis tátott szájjal figyeltem azt a lelkesedést, amivel karjaikra és ujjaira zoknit és kesztyűt húzva, kicsit perverz beütéssel próbáltak elmutogatni nekünk valamit, amiről nem is igazán tudom, hogy mi volt. Közben néha, a derült égből elővettek egy-egy kiszámolósdit, amiket aztán úgy tízszor el is ismételték egymás után, ami miatt még hetekkel az előadás után is itt zúg a fejemben az Apacufundaluka.”²⁵ (Folytatjuk)

Jegyzetek

- 1 Kovács István – Vartic, Daniela (szerk.) Monográfia. Puck Bábszínház. Ötven éves évforduló. Remus Kiadó, Kolozsvár, 2000
- 2 Kovács Ildikó saját bábdarajai mellett, Palocsay Zsigmond, Bajor Andor, Sütő András és Nina Cassian (Kányádi Sándor fordításában) verses bábdarabjait is színre vitte
- 3 Az ASSITEJ a gyermek- és ifjúsági színházak világszervezete
- 4 1970-es évek végén a londoni Theatre Kit és az Oil Cart társulat mutatott be először csecsemőszínházi produkciókat
- 5 <http://kolibriszinhaz.hu/uj-vilagot-teremteni-novak-janos-irasa-a-csecsemoszinhazrol/>
- 6 Orbán Ottó: *Kati patika*
- 7 <http://kolibriszinhaz.hu/eloadas/tekergo/>
- 8 *A bábos gyermeki játékhítét, képzelőerjét, az ősi varázslat-mágia(kollektív tudat) emlékeit mozgósítja, hogy létrejöhessen a bábu életre keltésének csodája. A bábszínház a varázslat, a mágia színháza.* Kovács Ildikó, *bábrendező-tanulmányok, interjúk, írások. Koinónia-OSZMI, Kolozsvár, 2008, 108 old.*
- 9 László Beáta Lídia- Apró emberkék színháza, *Játéktér 3. évfolyam, 4. szám*
- 10 <http://kolibriszinhaz.hu/uj-vilagot-teremteni-novak-janos-irasa-a-csecsemoszinhazrol/>
- 11 <http://www.dansdesign.com/gb/hungary/artists.html>
- 12 Sz: Sz. J. Marsak, R. Jakab Ildikó, *Báb- és díszlettervező: Kovács Mária Zenezs.: András Enikő*
Előadják: Pünkösti Laura, Vincze Tímea, Csokán Raul, Ferencz Nándor.
- 13 Lászlóffy Aladár verse
- 14 Székely György, *Bábuk árnyak, Népművelési Propaganda Iroda, Budapest 1972, 87 old.*
- 15 *Oh, Romeo... oh, Júlia, Ariel Bábszínház, r. Antal Pál*
- 16 BBTE I éves mesteris hallgatók előadása, a kolozsvári BBTE Színház és Televízió karán, 2014, r. Palocsay Kata
- 17 *Hófehérke és a hét törpe*, Puck Bábszínház, Kolozsvár, r. Decebal Marin
- 18 Yves Joly társulata, *Papírtagédia*, Párizs, 1958, I. Nemzetközi Bábfesztivál, Bukarest
- 19 Az előadást felvételtől láttam
- 20 A Márkuszinház már a '90-es években épített ezekre az anyagokra előadást (*Az égitig érő fa*)
- 21 <http://kolibriszinhaz.hu/eloadas/pont-pont-vesszocske/>
- 22 <http://revizoronline.com/hu/cikk/4699/pont-pont-vesszocske-kolibri-szinhaz/>
- 23 Uo.
- 24 Az élet és az élettelenség, az automatizmus és a nyers ösztönösség összecepapása emlékeztet Silviu Purcărete *Gargantua és Pantagruel* című előadására is.
- 25 Babaszínház, a Kezeshabás Társulat: *Játékoszótér* című előadásáról az *Apapara kultúrtárca* rovata referál <http://www.apapara.hu/2014/02/kulturtarca.html>

Balázs Sándor

Az emberi méltóság szolgálatában

A magyarországi és erdélyi falugondnoki kapcsolat gyökerei az 1990-es évek elején keresendők, amikor Kemény Bertalan, a mindannyiunk Berci bácsija Magyarországon hallatlan sikerrel szervezte meg kidolgozott programmal a falugondnoki szolgálatot. Az anyaországi falugondnokságot 2002-ben, egy pályázat kapcsán Simén András, az akkori Mocsáry Lajos Alapítvány irodavezetője ismertette meg velem, és ekkor ismertem meg Kemény Bertalant is, akivel nyugodtan mondom, atya-gyermeki kapcsolat alakult ki haláláig. Berci bácsi mindig megújuló kérésének tettem, tettünk eleget, Jakab Vilma, Kótai Levente, Egri István és jómagam. A székelyudvarhelyi Bíróságon 2007 augusztusában bejegyeztettük a Romániai Falugondnokságok Szövetségét. Így alakult ki a két szervezet közötti kapcsolat, ismerkedés.

Boldogan emlékszem vissza a 2000-ben megfogalmazott gondolatra: „segíteni azon, aki még, vagy aki már nem tud segíteni önmagán”. A segíteni akarást a szülői nevelés határozta meg. Ezt láttam tőlük, így éltek, ezt élték meg nap mint nap, valóságos parancs volt: „soha ne legyen annyi dolgod, hogy ne tudj segíteni a segítségkérőnek akkor, amikor azt kéri, és ne légy annyira szegény, hogy ne tudj adni a rászorulóknak”. Ehhez társult Elek apó intelme, miszerint „Állj mindig a gyengébbek oldalán”; nos, ezek indították el bennem ezt a lelkületet. Ilyen belső indítással kezdtem az első falugondnoki szolgálatot Erdélyben, a Maros megyei Szentgericén 2000. január 6-án.

A közösség minden felmerülő kérdésére kerestük a megoldást. A szentgericei 5–8. osztályos gyermekek esőben-hóban, tűző napsütésben gyalogosan mentek iskolába négy-négy kilométert oda-vissza Backamadarasra, a községközpontba. Indulásból helyzeti hátrányban voltak a helyben lakókkal

szemben a hosszú gyaloglás miatt, de a kisbusszal 7-8 perc alatt biztonságosan, kényelmesen az iskolában voltak, így önmaguk lehettek.

Búzás Margit akkori iskolaigazgató (írott) vallomása szerint legkevesebb egy jeggyel nőtt a szentgericei gyermekek általános eredménye a szállításnak köszönhetően. Ehhez hozzá kell tennem a szülők visszajelzését is, akik most már sokkal nyugodtabbak, gyermekeiket biztonságban tudják, és mi tagadás, jó volt látni az örömpírt a gyermekek és szülők arcán egyaránt.

Lassan tudatosult, most már vallom – előre is bocsánatot kérek a következő megjegyzésért –, miszerint „amiképpen a majom leszállt a fáról, azonképpen a lelkész is le kell, hogy szálljon a szószékről”; eleget kell tennie naponta, ha kell cselekedni Isten akaratát, egymás terhének hordozásában példamutatóvá kell, hogy váljon. A mindennapi szereztetszolgálat teszi hitelessé a szószéken

*Boldogan emlékszem
vissza a 2000-ben
megfogalmazott
gondolatra: „segíteni
azon, aki még, vagy aki
már nem tud segíteni
önmagán”.*

Kemény Bertalan (1928–2007)

A magyarországi művelődési otthon (forrás: szekelyvecke.ro)

elmondottakat: „Mutasd meg a te hitedet a te cselekedeteidből”.

A falugondnoki szolgálattal vált teljessé lelkeszi munkám: imádni Istent és szolgálni az embert. Határozott véleményem a gyermekek, az ifjak szeretetben való megtartásának leghitelesebb módjáról: érzékelik, hogy ha kell – nem kevés –, áldozatot is tud hozni értük papjuk. A letűnőben levő nemzedék egyenes gerinccel, törhetetlen jellemmel kiállt a keresztény értékek mellett akkor, amikor Istent nem imádták, az embert nem tisztelték, mindennél fontosabb volt az ideológia, a terv megvalósítása, amikor az embert eszköz szintjére süllyesztették. Számomra felejthetetlen élmény marad a következő történet. Szentgericei lelkész-falugondnok szolgálatom elején, több száz szemüveg volt a lelkeszi irodában a fairfaxi (Amerikai Egyesült Államok) és a dronteni (Hollandia) testvérgyülekezetekből hozták. Jöttek az emberek, próbálgatták, melyik szemüveggel látnak jobban, na de jött az idő, amikor nemcsak jól akartak látni, hanem azt is akarták, hogy „legyen legalább olyan, mint a

**A mindennapi
szeretetszolgálat teszi
hitelessé a szószéken
elmondottakat:
„Mutasd meg a
te hitedet a te
cselekedeteidből”.**

komaasszonyé a szemüvegkeret”. Ekkor jöttem rá, hogy nagy baj lesz, mert ahelyett, hogy javítanánk, még jobban tönkretesszük az emberek szemét. Beszéltem egy marosvásárhelyi optikus barátommal, aki hétvégére, szombatra – 2002-2003 nyarán lehetett – berendelt egypár alkalmazottat. Előre megegyeztük, hogy csak vizsgálat és lencsevásárlás lesz, mert mindenkinek megvan már a kedve szerinti szemüvegkerete. A szemvizsgálatot igénylő gericeiket, több mint 40 embert vittem, hoztam, mindenki előre fel volt iratkozva, pontos időbeosztással. A névjegyzéken szerepelt áldott emlékű Szombat Ilona néni is, aki mint általában, most is késett. Felmentem érte – a falu végén lakott –, a kapu előtt megálltam, az ajtót kinyitottam, és szóltam: Ilona néni itt vagyok, mehetünk a szemészetre. „Hát csak értem jött fel?” – kérdezte meglepetten Ilona néni. Igen! Csak Önért jöttem. Azt a tekintetet soha nem felejttem el, kigyúlt, ragyogott, még testtartása is megváltozott. Öntudatra ébredt, élete, önértékelődése teljesen átrendeződött, felfedezte önmagában Isten gyermekét. A gyülekezőhelyen elhangzott egy-két megjegyzés, de Ilona néni csak ragyogott, sugárzott belső békéje. Az olyan egészséges falusi csipkelődésekre, megjegyzésekre, hogy „a papnak kell érte mennie”, a rá jellemző módon nagyon későre reagált, s hogy ne vágjon vissza, Ilona néni csak ennyit mondott, halgan: „Köszönöm”.

Ez volt az én frigyem a falugondnoki szolgálattal. Többet nem is vártam, nem is várok, mint egy kialvóban levő tekintetben felébreszteni az emberi méltóság fényét, tudatosítani az emberben, hogy

ő Isten legnemesebb teremtménye, és nem eszköz senki és semmi kezében, nos, ez a legszebb szolgálat.

Egy másik eset is volt. Egy aránylag fiatal ember kemoterápiás kezelésre szorult, nem volt lehetősége, pénze a marosvásárhelyi utazások fedezésére – ekkor már képzett falugondnok végezte a teendőket – megegyeztük, hogy kell lennie annyi üzemanyag-tartaléknak, hogy szükség szerint kinek van ideje rá – a falugondnoknak vagy nekem –, beviszi a beteget az elmulaszthatatlan kezelésre. Nem emlékszem, hányszor vittük, nem is lényeges, az biztos, pont annyiszor ahányszor kellett. A kedves atyánkfia ma is boldogan él, hála Istennek, néha a fogadóban elmondja, hogy „ha nincs a falugondnok és a pap, én most nem vagyok itt”. Kell ennél több? Nem. Ezekért volt érdemes vállalni ezt a többletmunkát a lelkeszség, a pap-ság mellett. Meg kell jegyezni, hogy amikor eljöttem Szentgericéről, helyben lakó orvos, lelkiismeretes és jó fogorvos, gyógyszerész szolgált a falut a falugondnoki szolgálat mellett. Úgy tekintek vissza a 18 évi szentgericei lelkeszi munkámra, hogy szerény tehetségem szerint „megtettem mindent, amit megtehettem”.

A múltam az múlt, és hála Istennek, a jelenből nem kiestem, hanem újabb, nagyobb kihívást kaptam itt, Magyarországon. Kérésre Főtisztelendő Püspök Úr 2013. április elsejével kinevezett magyarországi lelkésznek. Ismertem a falu halmozottan hátrányos helyzetét, tudtam, hogy mit kérek, vállalok, s hogy itt csak a falugondnoki szolgálat enyhíthet ezen az állapoton.

A magyarországi római katolikus templom (forrás: mek.oszk.hu)

Isteni gondviselés, jó szándékú emberek segítségével magyarzsákodi szolgálatom első karácsonyára sikerült Németországból egy Volkswagen kisbuszt vásárolni, ezzel megvolt a falunak a karácsonyi ajándék. (Szentgericén ugyanilyen, tökéletes műszaki állapotban levő, falugondnoki szolgálatot végző kisbusz maradt, ami elveszítette eredeti rendeltetését, mert megszűnt a falugondnoki szolgálat.)

2014. január 6-án iskolakezdekőskor itt is beindult a gyermekek iskolába ingáztatása a közel hét kilométeres távon Magyarzsákod és Székelyvécke között. Akkor három most két eszténa – majorház – áll az út mentén, a területek többsége legelő, tehát állandóan fennáll a veszélye, hogy a juhászkutyák rátámadnak az emberekre-gyermekre. A napi két utazás közbeni beszélgetés nagyon közel hozta hozzám a gyermekeket, akik az őket érintő számos kérdésben kikérik véleményemet, sőt, sokszor személyes beszélgetést is igényelnek. Vallomásuk szerint a gyermekek sokszor kimaradtak az iskolából eső, hó vagy egyéb zord idő esetén, vagy éppen kedvhiány miatt ezt senki nem ellenőrizhette.

Tevékenységem, falugondnoki munkám lényeges hozadéka a „most már nekem minden mindegy”-féle hozzáállás, önfeladás megelőzése. Az idős, egyedül élő emberek lelki törését jelenti ez a kifejezés, mert a szó igaz értelmében lemondnak önmagukról, nem terhelik gyermekeiket saját gondjaikkal, betegségükkel mondván: „úgyis van elég bajuk, foglalkozzanak a rájuk bízottakkal, a gyermekekkel, az unokákkal”. Az előregedő közösségekben a falugondnok munkája prevenciót is jelent, ő az, aki ezt a lemondást meg tudja előzni, vagy évekig távol tartani azt az idős, egyedül maradt emberektől.

A falut, a közösségeket úgy kell szolgálnia akár a lelkésznek, akár a falugondnoknak, hogy ne csak felnézzenek rá, hanem maguk mellett is érezzék őt az emberek.

Ezt szolgálom a családorvos Magyarzsákodra vitelével, amikor vizsgálat után négy-öt órán belül mindenkinek személyesen – nem szomszédnak, rokonnak, gyermeknek vagy szülőnek,

Magyarzsákod

hanem –, a beteg kezébe adom a gyógyszer-t.

Három év után ez most már kezd természetessé válni.

A magyarzsákodiak szerint volt, amikor öt-hat nap is eltelt a gyógyszer kézbesítéséig, kézbevételeig. A gondoskodás, a rájuk figyelés sok mindenre készíteti az időseket: a rendre, a tisztaságra, arra, hogy a lakás legyen megfelelően kiszellőztetve, legyenek ápoltak, tiszták, fogadják illőképpen, hiszen nem állhatnak akárhogy elébe, ha már megtisztelt a falugondnok pap. Nagyon fontos, hogy legyenek igényesek önmagukkal szemben, ez is az egyik legfontosabb küldetése a falugondnoki szolgálatnak. Sokszor keresnek meg, hogy nincs pénzük a gyógyszerre – ez a máknál elég gyakori –, de ki meri felvállalni, hogy a gyógyszert ne vegye meg, ha valaki beteg, és pénz is van a zsebében? Tudom, a legtöbbször átvernek, talán ez is ad hitelt és nyugodtságot munkámnak.

A falut, a közösségeket úgy kell szolgálnia akár a lelkésznek, akár a falugondnoknak, hogy ne csak felnézzenek rá, hanem maguk mellett is érezzék őt az emberek. A jutalom? A hálálkodó emberek könnyebelábadó tekintete, az elköltözött gyermekek hálája, amiért tudja, hogy van, akire számíthat az egyedül maradt édesanya vagy édesapa. A múlt rendszer lelkiséget bomlasztó ereje részben abban rejlett, hogy meg tudta osztani a családot, az ideális háromnemzedékes családot, ahol a múlt ismerete, az unokák lelki világa, fejlődése, a nagyanyók, a nagyapók

meséiben gyökerezett. A munkás, értéket teremtő szülők helyett ők várták haza az unokákat, később a munkából hazajövő gyermekeket. Nem kellett annyi öregotthon, nem volt annyi utcán tétlenkedő, csellengő, rosszalkodó gyermek.

A hiánypótlást megpróbáló falugondnoki szolgálat reménysugár, amely a gyermekekre figyel és a magukra maradt időseket szolgálja. A múlt rendszerben annyi kegyetlenségét, megalázását átélte a most már lassan letűnőben levő nemzedék, amely nemcsak önértékeit, hanem, itthon/otthon maradásukkal egy faluközösséget is megmentett, megérdemli közössége részéről is a gondoskodást és a megbecsülést, ennek egyik leghatásosabb kifejezője pedig a falugondnoki szolgálat, amit röviden így fogalmaznék meg: a falugondnok egy egész közösség könyörülő szamaritánusa, aki mindenkit segít szükségében. Gyermeket, ifjat jó úton vezet, a lelkileg összetört emberhez lehajol, a beteget a gyógyulás útján támogatja, a lenyugvóban levő életek általa vissza tudnak mosolyogni – minden rosszat elfeledve – megküzdött életükre. Érezted valaha a viharfelhők mögül visszasütő lenyugvó Nap szentséges, békét árasztó üzenetét? Ezt a békét teremti meg a falugondnoki gondoskodás az idős emberek lelkében.

A falugondnok a közösség szeme, szíve, szája.

Az elmondottak alapján válik valóra Kemény Bertalan álma, miszerint: „nemcsak népességmegtartó képességre, hanem képességmegtartó népességre is szükség van”.

Deák Katalin
Kocsis Tünde

Az enyém is, a tiéd is

*Az ESziK vagy isszák?
2017-től osztályfőnöki
órákat ajánl kolozsvári
és Kolozsvár környéki
diákok számára.*

A Kolozsvári Állami Magyar Színház *ESziK vagy isszák?* – edukatív színházi különórák programjáról beszélget Berszán Lídia (BL) családterapeuta; Berszán István (BI) író és irodalomkutató; Dávid-Kacsó Ágnes (DKÁ) pszichológus; Kocsis Tünde (KT) rendező és drámapedagógus; László Éva (LÉ) pszichológus; illetve Deák Katalin (DK) dramaturg, a különórák programkoordinátora.

A kolozsvári színház az *ESziK vagy isszák?* projektjét 2015 szeptemberében indította. Célja, hogy a programban résztvevők – kisiskolások, kamaszok, egyetemi hallgatók és felnőttek – szociálisan érzékeny színházszeretőkké és –értőkké váljanak. A színházpedagógiai tevékenység olyan alternatív tanítási módszer, amely fejleszti a résztvevők általános műveltségét és közösségben való felelősségvállalását. Másfél év alatt több száz kolozsvári diák, egyetemista és felnőtt vett részt a különböző oktatási csomagok foglalkozásain.

Az *ESziK vagy isszák?* 2017-től osztályfőnöki órákat ajánl kolozsvári és Kolozsvár környéki diákok számára. Az edukatív színházi osziórákon

– szakemberek vezetésével – egy-egy színházi előadás kapcsán az oktatási minisztérium által javasolt témákkal foglalkoznak.

A projekt létrejöttéről

KT: Kati, hogyan és mikor született meg benned a gondolat, hogy a kolozsvári színház előadásaihoz szervesen kapcsolódó kísérőprogramokat valósítsatok meg?

DK: Már az egyetemen beszélünk arról, hogy a színházi élménynek nem akkor kellene kezdődnie, amikor az előadásnak. És nem akkor kellene befejeződnie, amikor a színészek meghajolnak. Szerencsés esetben ráhangolódsz, vagy felkészítenek rá; és utána hosszú ideig nem tudod kiverni a fejedből. Azt gondolom, hogy a jó színház kérdéseket tesz fel neked. Emellett pedig azt is szeretjük hinni, hogy a színház közösséget tud teremteni. Ha ez igaz, akkor ehhez a közösségteremtéshez meg kell kereshünk az eszközöket. Nemcsak bennem, hanem a kolozsvári színház munkatársaiban is megszületett az igény a színházpedagógiai programokra. Sokat beszélünk arról, hogy el kellene indítani valamit, ami lehetőséget nyújt a nézőknek a kérdéseik feltevésére és az együttgondolkodásra.

KT: Hogyan született meg a név: ESziK vagy isszák?

DK: 2015 őszén, amikor Kovács Kingával, a Kolozsvári Állami Magyar Színház programigazgatójával a projekt nevét kerestük, mindenképpen azt akartuk, hogy amikor kimondjuk, a néző szólaljon meg. A különórák célcsoportjába azok is beletartoznak, akik még soha vagy csak nagyon ritkán voltak színházban, akik nem tudják, hogy eszik vagy isszák ezt az egészet. Annak meg külön örülünk, hogy az *ESziK* szót egyben az Edukatív Színházi Különóra rövidítéseként is lehet használni. Később, a foglalkozások alatt egyik diák így válaszolt a kérdésre: *Eszik is, isszák*

Dinamikus játék a középiskolásokkal

is. És jó sokat kell enni-inni belőle, hogy elkezdjük érezni az ízeket.

KT: Mi ennek a programnak az előképe, a mintája?

DK: Külföldön rengeteg példát lehet találni színházpedagógiai tevékenységekre. Minden nagyobb színháznak vannak edukatív programjai. Külön iroda, egy egész csapat foglalkozik ezekkel. Számunkra az egyik legszimpatikusabb a Katona József Színház háromlépcsős színházpedagógiai tevékenysége volt, azaz: felkészítő, előadás és feldolgozó. Fontosnak tartjuk, hogy a színházi élmény előtt és után is legyen idejük a résztvevőknek az adott témával foglalkozni.

Kiknek szól?

KT: Ezt a háromlépcsős programot valószínűleg meg a kolozsvári ESziK vagy isszák? projekt. Nekünk nagyon a szíviünkhöz nőtt, de van olyan, akinek esetleg nem ajánlod?

DK: Talán annak nem, aki már nem kíváncsi a saját kérdéseire, a másokéra és a színházra. De nem hiszem, hogy bárki is ezt hinné magáról. Legalábbis, remélem. **Ti kinek ajánlanátok?**

BL: Az előadásokat kell jól összeválogatni hozzá, figyelve kicsit az életkori sajátosságokra, a terhelhetőségre, és így bárkinek, mindenkinek ajánlanám.

BI: Azoknak is, akik szeretnek színházba járni és azoknak is, akik nem szeretnek. Hogy együtt döntsük el, miért érdemes jó előadásokat nézni.

KT: Én meg azoknak, akik párszor kiábrándultak már a színházból. Akik nehezen nyílnak meg mások előtt, vagy akik régóta nem adtak időt maguknak, hogy saját érzéseikkel, véleményükkel foglalkozzanak. Akik el sem tudják képzelni, hogy mit lehet csinálni pár nappal az előadás előtt és után egy üres teremben. És legfőképpen azoknak ajánlom, akiknek kevés közösségi élményben van részük, vagy akik úgy érzik, hogy eléggé egyhangú az életük.

LÉ: Azoknak, akik szeretnek rákérdezni a világra, a körülöttük zajló eseményekre és el tudják fogadni, hogy néha a választ csak ők adhatják meg maguknak, belülről.

Mit pótolhat?

DK: Tünde, amikor felkértünk erre a munkára, azt mondtad, hogy már régóta vágytál valami hasonlóra. Mi

az a hiány, amit pótolni tud egy ilyen projekt?

KT: Hogy a felnőttek számára mennyire hiánypótló ez a tevékenység, azt nem tudom felmérni; de a felnőtt- és a pedagóguscsoport mindenképpen értékelte, hogy nekik is tartottunk foglalkozásokat. Kolozsváron sok különböző tevékenységű közösség és szervezet működik. Az *ESziK* vagy *isszák?* – úgy tűnik – ezek mellett mégis sajátos színezetű. Nemcsak ebben a városban, de egyelőre egész Erdélyben egyedülálló. A diákok esetében is lehet hiánypótló. Több olyan iskola van, ahol nincsenek drámaórák vagy színjátszó csoportok; de ha mindezek vannak vagy volnának is, a színházba járást leggyakrabban nem előzi meg, nem kíséri semmilyen pedagógiai, önismereti, játékos, mindenképpen reflexív tevékenység. Egy pedagógusnak éppen elég eredmény, ha sikerül elhozni az osztályát egy-egy előadásra. Érthető, hogy nincs külön energiája és ideje az ilyen típusú extratevékenységekre.

Miért szeretjük?

DK: Mit szerettek leginkább ebben a munkában?

LÉ: Az alkotóerőt, a rácsodálkozást és a felszabadultságot.

BL: A dinamikát, ahogy hatnak egymásra és kiegészítik egymást az emberek gesztusai és a vélemények.

**Egy pedagógusnak
éppen elég eredmény,
ha sikerül elhozni
az osztályát egy-egy
előadásra. Érthető, hogy
nincs külön energiája
és ideje az ilyen típusú
extratevékenységekre.**

KT: Amikor azt látom, hogy a résztvevők önfeledten belemerülnek valami-be; vagy amikor olyan felismeréseket fogalmaznak meg önmaguk számára, amelyekhez e nélkül a tevékenység nélkül talán nem jutnának el.

BI: Amikor az, amit előkészítettem, úgy egészül ki közben, hogy belőle lesz több, de meglepetésszerűen.

KT: Számodra mi a legszebb része ennek a projektnek?

A Caravaggio Terminal előadás felkészítőjén

DK: Amikor olyanokkal találkozom a színházban, akikkel azelőtt ritkán vagy egyáltalán nem. Amikor örömmel jönnek és kíváncsiak, mernek kérdezni, reagálnak, és bátran elmondják a véleményüket. Előadás után nem menekülnek ki az épületből, hanem van kedvük ottmaradni, beszélgetni arról, amiben részük volt.

A programkoordinálásról és a szervezésről

KT: Rugalmasnak, nyitottnak érzem a projekthez való viszonyulásodat. Jól, kreatívan és következetesen menedzseled. Ezt hol tanultad? Kik voltak a mestereid?

DK: A csapatmunkában az a legfontosabb, hogy mindannyian szabadon dolgozhassunk. Nem tartom magam jó menedzsernek. Inkább csapattag vagyok. De ha azt kérdezték, milyen egy jó vezető, talán azt mondanám, hogy olyan, aki tiszta lapot ad a kezébe. Kíváncsi rá, hogy mit kezdesz a nagy fehérséggel. Nem áll a hátad mögött, nem adogatja a kezébe a ceruzákat. Megbízik benned, hiszen azt a lapot mégis csak neked adta oda. Ha kell, ott a közelemben, de nem tűnik el, nem hagy magadra. Figyel rád, de nem ellenőrizget minden percben. Ezt a fajta bizalmat, tiszteletet, szabadságot az *ESziK* vagy *isszák?* kapcsán is elengedhetetlennek érzem. Szeretem, ha a csapattársaim jól érzik magukat munka közben. Azt hiszem, a jókedv már félsiker.

KT: A munkafolyamat egyik legnehezebb részével, a szervezéssel te foglalkozol. Mire volna szükséged? Mi könnyíthetne a szervezés lebonyolításán?

DK: Nem vagyok szervező-típus, de próbálok azt képzelni, hogy a szervezés nem más, mint találkozás. Megismerhetsz embereket, megkérdezheted a véleményüket. Ajánlhatok nekik előadásokat, foglalkozásokat. Nem hurrogod le őket, ha még soha nem voltak színházban. Biztos, hogy az nem jó módszer. Bízni kell az emberekben. Legalábbis lehetőséget kell adni nekik arra, hogy eljőjenek; gondolkodjanak; megérezzék, hogy kaphatnak valamit a színháztól. Még az is lehet, hogy megszeretik. Számomra valami ilyesmit jelent a szervezés.

Sokat segítenek ebben a munkatársaim. A közönségszervező, a pénztáros, és szinte mindenki, aki az irodalmi titkárságon dolgozik. Nem vagyok egyedül. De ha már kérdezed: egy többemeletes színházról álmodom, aminek az egyik szintje az edukatív programoké. Foglalkoztató teremmel, könyvtárral, nyitott közösségi térrel, játszósobával a gyermekmegőrzőnek stb. **Na, de számotokra mit jelent a munkátok?**

Kinek mit jelent az ESZIK vagy isszák?

BI: Számomra kísérlet arról, hogy a csoportos előkészítők, illetve megbeszélések felajánlásával sikerül-e rátapintani azokra az akadályokra, amelyek elválasztják az embereket egy intenzív befogadói részvételt igénylő előadástól.

KT: Nekem találkozást jelent - a szó leggazdagabb és legnemesebb értelmében. Emellett fejlődési lehetőséget és kihívást. Mindig kihívás máshogy, de tartalmasan és alaposan felkészülni. És az is fontos feladat, hogy a kollégákkal tudjunk egymásra figyelni, és jól együttműködjünk.

BL: Izgalmas és sokszor erőt próbáló kihívás és különleges csoportélmény is. Más, mint a tanárkodás vagy a terápiás beszélgetés, de mindkettőből van benne. Nagyobb benne a szabadságom, szabadságunk, mert nincs tananyag, aminek a végére kell érni. Nincs terápiás cél, amit meg kellene valósítani. És mégis tanulok, tanulunk. Elindulunk önmagunk és egymás felé is. Éppen ez a tét.

KT: A találkozások - bármilyen témával, előadással foglalkoztunk eddig - mindig megerősítettek abban, hogy mindenki egyedi, értékes és szeretetre méltó. Meg hát a színház világára

Fontos, hogy ki mit gondol

épül ez az egész projekt, ami nekem örök nagy szerelmem. Úgy érzem, azt csinálom, amire mindig is készültem és vágytam. Nem tudom, kell-e, vagy van-e ennél nagyobb elégtétel.

LÉ: Számomra is nagy és kedves kihívás. Néha nekem is szükségem van időre és odafigyelésre, hogy magamhoz szelídítsem egy-egy előadásszlet eseményeit. Amit igazán nagy csodálattal és elismeréssel nyugtáztam, hogy a színház is igazodik az igényekhez. És itt a *Homemade*-előadásra gondolok, ami egy megfogalmazott igényre adott válasz.

Amit igazán nagy csodálattal és elismeréssel nyugtáztam, hogy a színház is igazodik az igényekhez.

A módszerekről, amelyekkel dolgozunk

DK: *Meséljete a módszerekről, amelyekkel a foglalkozásokat vezetitek. Hogyan készültök a találkozásokra?*

KT: Nincs egy módszer, amit megnevezhetnék. Színházrendezést és drámapedagógiát tanultam. Több évig voltam műkedvelő színjátszós. Sokféle játék van a tarsolyomban. Ezeket mindig a korosztály, az adott téma és az előadás függvényében válogatom

ki. Az önismereti csoportozásokban (bibliodráma, pszichodráma) megtanultam, hogy minden találkozásnak jól körvonalazható kezdete, tartalmi és lezáró része kell, hogy legyen. Tehát először ismerkedés, egymásra, a témára és a játékra hangolódás. Ezután egy tartalmasabb (szerep)játék; végül pedig egy vagy több beszélgetőkör. Fontos, hogy mindig a résztvevőkből induljak ki. Ne (csak) abból, ami az én fejemben van.

BL: Igen. Arra kell legjobban figyelni, hogy ne én akarjak valamit, hanem engedjem, segítsen kijönni azt, ami a csoporttagokban van. Főként kérdésekkel készülök. És persze újból és újból megnézem az eladást, olvasom a szövegkönyvet.

KT: Minden módszerben az egyén tisztelete, teljes elfogadása a legfontosabb; ezek mellett pedig a megfelelés és a versengés alól való felszabadítás, mert ezekkel nap mint nap találkozunk az iskolában, a munkahelyen és sajnos néha a családban is. Szóval az első az ember, a módszerek csak utána következnek.

LÉ: Én pszichodramatikus vagyok, így érthető, hogy Jacob Levy Morenónak - a pszichodráma kidolgozójának - egyik alap gondolatából indulok ki: *Az élet egy színpad.* Az én megközelítemben az előadások az életet viszik színpadra. Az én dolgom pedig ezeken a foglalkozásokon az, hogy segítsen a színpadról visszahozni az élményeket a nézők saját életébe. Fontos, hogy az együttlétek alatti jó hangulaton túl a résztvevők valami plusszal menjenek el a foglalkozásokról, ami a mindennapi életükben

„Én játszom ugyan, de ti vegyetek komolyan.” Biró István felvételei

is előremocantja őket. Ami a mód-szereket illeti, igyekszem változatos eszközöket használni. Mivel aránylag kevés időnk van arra, hogy ki tudjuk tapasztalni, kihez milyen módszer talál a legjobban; mi az, ami megnyitja és aktivizálja őket, többféle típusra kell gondolnunk. A pszichodramatikus, mozgáson és cselekvésen alapuló módszerek mellett beszélgetős, összerakós, megépítő, megrajzoló, kivágós gyakorlatok is vannak, hogy valahogyan mindenkit megszólíthassunk. A készülés számomra ott kezdődik, amikor elkezdünk beszélni a témáról és az előadásokról; valamint arról, hogy melyik milyen csomagba kerül és milyen témával. Ha megvan a téma, ennek a szemüvegén keresztül nézem (újra, néha újra és újra) a szóban forgó előadást. Ezután dolgozom ki a foglalkozás menetét. Itt, ahogy Tünde is mondta, a csoportokkal való munkában az a szerkezeti alapelv, hogy legyen bevezetőkör, munkafázis és befejező rész. A bevezetőben ráhangolok. A munkafázisban tárgyaljuk a lényegét. A záró részben pedig a visszajelzésekkel foglalkozunk. Ekkor a csoport tagjai ott tudják hagyni a gondjaikat, az esetleges rossz szájíz emlékeket, hogy azt vigyék magukkal, ami építő számukra.

BI: Az előadásokban engem is az érdekel, ami nemcsak színház, hanem velem is történik. Ha találok ilyet, akkor arra vagyok kíváncsi, hogy történik-e, illetve miként történik ugyanez másokkal. Mondtam, hogy az ESziK számomra kísérlet: készüléskor a kísérleti körülményeket és katalizátorokat kell kitalálni, leginkább pedig azokat a

csavaros ötleteket, amelyek törbe csalják mindazt, ami érdekel. Ha jól sikerül, a többiek is fedeznek fel érdekességeket.

BL: A különóra elsősorban megtanít látni és hallani az előadást és az előadás által felvetett témák egyéni, személyes vetületeit. Arra ad lehetőséget, hogy elmondjuk: *mit láttam, hallottam én?* Mi mindig ezzel kezdtük az előadás megbeszélését. Nagyon érdekes volt végighallgatni és összeépíteni ezeket az egyéni „olvasatokat”, s aztán folytatni azzal, hogy hol van mindennek köze hozzám.

**Nagy öröm, hogy ti,
akiket másfél éve
megkerestünk, nyitottak
voltatok, és azóta is
együtt dolgozunk.**

BI: Számomra azért is fontosak ezek a foglalkozások, mert ha lehet, még inkább rólunk szólnak, mint az előadások; s így azt is kideríthetik, hogyan szólnak rólunk az előadások.

DKÁ: Az én célom, hogy megmutassam a résztvevőknek: nem kell félni a színháztól. Ez a színház nem olyan, mint régen, hogy a néző passzív maradhatott, kívülről szemlélődött, és végül az előadás adott egy választ a kérdésekre. Nem baj, ha nem látom azonnal a választ, mert így gondolkodom rajta. Sőt, az is lehet válasz, hogy nincs egyértelmű megoldás. Legtöbbször a valóság is ilyen. Nincs az, hogy nem értem, miről

szólt. Amiről nekem szólt, számomra az a helyes, az a mondanivaló. Hogy a szerző, a rendező másra gondolt? Az már az ő történetük.

DK: *Mi lehetne ezeknek a találkozó-soknak a kulcsmondata?*

BL: Mit láttam, mit hallottam én? Hol van mindennek köze hozzám?

BI: A történetekben legjobb a ritmusok mentén tájékozódni.

LÉ: Visszatérek Morenóhoz: *Az élet egy színpad.*

Arról, ami még csak most következik

KT: *Kati, hogy érzed, megvalósult az, amit kezdetben terveztetek? Van-e még olyasmi, amit szeretnél, ha beindulna akár az ESziK vagy isszák? projekt keretén belül vagy azon kívül?*

DK: Sokkal több dolog valósult meg abból, amiről álmodni mertünk. Nagy öröm, hogy ti, akiket másfél éve megkerestünk, nyitottak voltatok, és azóta is együtt dolgozunk. Az eddigi résztvevők nagy része folyamatosan jár színházba. Sőt, elhozzák a barátaikat, ismerőseiket. Várják, hogy mikor lesz a következő – az ő korosztályuknak szóló – csomag. A nagy feladat most az osztályfőnöki órák beindítása. Másra nem igazán tudok gondolni.

KT: Igen, számomra ez azért lesz iszonyúan nagy kihívás, mert az eddigi csoportokban a résztvevők nem ismerték egymást. Emiatt nagyon nyitottak és fegyelmezettek voltak. Egy osztályközösségben viszont már mindenki ismeri a másikat. Lehet, hogy tele vannak előítéletekkel; vagy unják egymást. Szóval, csoportvezetőkként összetett kapcsolatrendszerekkel fogunk találkozni, amelyekre egyből nem lesz rálátásunk. Az lesz a feladat, hogy ezeket a kapcsolati hálókat kitapintsuk, hogy a tevékenységet kellemes és hasznos irányba vezethessük.

KT: *Nyitott vagy arra, hogy ha más városban is felfigyelnek erre a projektre és indítanának hasonlókat, segítséget nyújts az indulásban?*

DK: Persze! Ez nem arról szól, hogy levédünk valamit, őrizgetjük, szorongatjuk, nehogy más elvegye. Végére is az a cél, hogy az emberek a színházban otthon érezzék magukat. Hogy felismerjék: ami ott történik, ahhoz nekik is közük van. Vagy közük lehet. Erdélyben a legtöbb színház kőszínház. Vagyis közszínház. Tehát a közösségé, vagyis a miénk. Az enyém is, a tiéd is.

A kolozsvári polgári kaszinók

„A társadalom művelt osztályainak érintkezési helye”

Az

1820-as és '30-as évek polgári fejlődése létrehozta azt a fajta társadalmi nyilvánosságot, amelynek médiumai a szalonok, az egyesületek és a kaszinók lettek. Alapszabályaikkal, közgyűléseikkel, választásaikkal és programjaikkal az egyesületek és a kaszinók a közélet iskolájának számítottak, és egyben a modern demokrácia előfutárai voltak.

Az egyesületek többsége a társasági és művelődési célok mellett pártolta az irodalmat, a színházat, a művészeteket, és Kolozsvár szellemi életének fejlesztésében is fontos szerepet játszottak. A kulturális tevékenységek mellett a tagok élvezhették az egyesületek, kaszinók által nyújtott különböző szórakozási lehetőségeket is, ilyenek voltak a játéktérmekek, a zenés estélyek, a táncmulatságok.

A reformkori években alapították a város két kaszinóját is. A Kolozsvári Casinót 1833-ban Bölöni Farkas Sándor, Béli Ferenc és Kendeffy Ádám kezdeményezésére hozták létre, a városban csak úgy emlegették, hogy az „*úri casino*”, mivel ide tömörült a nemesség jelentős része. Ennek ellenére az alapszabályai szerint az egyesületük mindenki számára nyitott volt. A taglistát figyelembe véve kiderül, hogy a részvényesek egy részét a városi polgárság tette ki, a másik részét pedig a nemesi származásúak (ekkoriban még Tauffer József is tagja volt a kaszinónak, a későbbiekben ő lett a Polgári Társalkodó kezdeményezője).

A kolozsvári Polgári Társalkodó

Az 1837-ben megalakuló Polgári Társalkodó a polgári lakosság köreiből vált népszerűvé. (Simon Elek polgármester 1875-dik évi jelentése a Polgári Társalkodó megalakulását 1835-re keltezi.) A *Vasárnapi Újság* 1837. szeptember

24-ei számában így közölte a hírt: „Kolozsvárott a közértelmesség fejlesztése tekintetéből Polgári Társalkodó cím alatt olvasó terem nyitott igen csinos bútorozással, hol évenként 6 p. forintok letétele mellett a honi s nevezetesebb külföldi hírlapokat, folyóiratokat stb. olvashatni. E kívül ártatlan időtöltésekre is van szobabútorozva. Szálljon siker a célszerű intézetre.” A Társalkodó alapszabálya szerint az egyesület a „nemes társalgásra képes, ártatlan időtöltést és művelődést kereső férfiak egylete.”

A Polgári Társalkodó megalakulását követően felröppent a hír, miszerint egyesületük a nemesek által dominált Kolozsvári Casino riválisa szeretne lenni. A híresztelésre reagálva a Társalkodó az *Erdélyi Híradóban* (1843. február 24.) megjelentetett egy közleményt, amelyben leszögezték álláspontjukat: „Sokan a polgáriban a régibbnek (melyet mi megkülönböztetés végett úri casinónak nevezünk) vetélytársat tekintettek, ámbár hibásan, mert a polgári casino teljességgel nem akar a másikkal vetélytársa lenni, hanem mint ugyanazon egy célra törekedő társával kezert fogva előre haladni.”

Az egyesület évente kétszer tartott közgyűlést, rendszerint az elsőt húshagyó kedd utáni harmadik vasárnap, a másodikat karácsony harmadnapján. A Társalkodó vezetősége, vagy legalább 25 tag kezdeményezésére bármikor tarthattak rendkívüli közgyűlést. A gyűlések alkalmával titkos szavazással választottak három igazgatót, egy gazdát, pénztárnokot, jegyzőt és tizenkét választmányi tagot. A közgyűlés legfontosabb feladata volt az úgynevezett „kormány” megválasztása, de a gyűlések alkalmával többek közt felolvasták a jegyzőkönyvet, és a pénzügyi jelentéseket is. Továbbá beszámolót kaptak az elnök, a gazda és a választmány félévi, illetve évi tevékenységéről.

A reformkori években alapították a város két kaszinóját is. A Kolozsvári Casinót 1833-ban Bölöni Farkas Sándor, Béli Ferenc és Kendeffy Ádám kezdeményezésére hozták létre.

A Bánffy-palota homlokzati helyiségeiben voltak berendezve a Nemzeti Kaszinó termei (forrás: Román Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár)

Az egyesületet az elnökgazgató irányította, őt segítette munkájában a gazdaigazgató, a pénztárnok, a jegyző és a választmányi testület.

Az igazgatók minden hónap első vasárnapján gyűlést tartottak, és megbeszélték a havi teendőket. A három igazgatónak együtt kellett működnie, ha valamiben nem értettek egyet, akkor azt a választmány elé terjesztették. Joguk volt rendkívüli gyűléseket összehívni, cselédek felvenni vagy szolgálatukból elereszteni.

A jegyző legfontosabb feladata volt, hogy a közgyűléseken mindig jelen legyen, mivel a gyűlésen elhangzottakról jegyzőkönyvet kellett készíteni. Továbbá a titkári és a levéltári feladatokkal is ő foglalkozott.

A pénztárnok munkája volt a legfelelősségteljesebb. Mindig tisztában kellett lennie a számadásokkal, az adókkal. Félévente jelentéseket készített a Társalkodó pénzügyeiről, azokat be is mutatta a közgyűlésnek.

A gazda a Társalkodó napi rendes szükségéről gondoskodott, feladata kötelességtudással járt. A gazdának kellett beszereznie a társalkodó működéséhez szükséges legalapvetőbb dolgokat, mint például a világításhoz és a

fűtéshez szükséges fát, olajat és gyerityát. A gazda számára előírt költségvetést a választmány határozta meg. A kártya- és billiárd játékokból befolyt pénzeket is neki kellett elszámolnia.

A Polgári Társalkodó egyik legfontosabb társasági eseményei a farsangi és az álarcos bálók voltak.

1848-ban az elnök Nagy Péter volt, a gazdaigazgató Kedves Alajos, a pénztárnok Walther Endre, a jegyző Lugosi József. A kaszinónak 1838-ban még 155 részvényese volt, 1848-ra már csak 53 maradt. Ennek egyik lehetséges oka a forradalom kirobbanásában keresendő, hiszen a tagok jelentős része csatlakozott az újonnan megalakult honvédsereghez.

A Polgári Társalkodó egyik legfontosabb társasági eseményei a farsangi és az álarcos bálók voltak. Ezek lehetek zártkörűek vagy nyíltak. Az eseményekről általában beszámolót készített

a helyi sajtó, amely néha elfogult volt a bálók iránt. Annyi bizonyos, hogy minden egyesület igyekezett a legpompásabb és legfényűzőbb módon megszervezni saját bálját, hiszen ezzel próbálták meg túlszárnyalni a „rivális” egyesületek által rendezett estélyeket.

A Polgári Társalkodó 1843. februári bálja a sajtóbeszámolók szerint a lehető legrosszabbra sikeredett. „A teremben, ahol a bált tartották (Redoutte terem) elviselhetetlen nagy hőség volt, és sem rend, sem csín, sem kényelem nem volt. Az étteremben semmi sem sült meg rendesen, ilyen körülmények közt nem csoda, hogy a sajtóban rossz visszhangja volt a bálnak” – írta az *Erdélyi Híradó*. Mivel a Társalkodó egyes tagjai nem tudták elfogadni a cikkben leírtakat, az egyesület becsületének megvédése érdekében „háborút” indítottak az *Erdélyi Híradó* újságírója, Beretvás Csongor ellen. Az újság a következőket írja a kialakult helyzetről: „mindenfelől hírlik mi képp a Polgári Társalkodó nagy harcot készül az ő Beretvása (Beretvás Csongor cikke) ellen a Híradói cikkért kezdeni. Ez lesz ám a polgári háború! Időnk oly változó, mint éppen március. Ez a férfiak hónapja – mondjak hölgyeink.” (Azt tudni kell, hogy a kezdeti időkben az

A Polgári Társalkodó a Fröhlich-házban működött

Erdélyi Híradó volt a Polgári Társalkodó egyik legfontosabb támogatója). A Társalkodó kiadott közleményére, amelyben Beretvás Csongort támadták, az Erdélyi Híradó is reagált, és 1843. április 4-i számában a következő cikk jelent meg: „A Polgári Társalkodó ügyében. Bizonyos gyanítgatások következtében jónak láttuk nyilvánítani, miképp a Beretvás Csongorhoz intézett néhány szóra felelni nem fogunk; kisebb dolgunk is nagyobb lévén mintsem a különben tisztelt egylet daczó hőseivel szóvitába elegendjünk. Azonban igen okos lett volna az illedelemről nem úgy adni leczkét, mint némely szolgabíró a káromkodásról. A harist hangjáról ismerteti meg, és oly óhajtható vala, hogy senki se jegyezze volna meg, miképp azon modor, azon hangok a polgári társalkodó urbanitásának valódi hangjai valának, mely önmagát megczáfola.” A kialakult helyzet teljesen elmérgesedett, és az újság még egy utolsó cikkben írt a Társalkodóról, amelyből megtudhatjuk (legalábbis az Erdélyi Híradó szerint), hogy milyen volt az egyesület falain belül társasági élet. Az újság 1843. március 17-i számában, a következőket olvashatjuk: „Hol azonban a hasznak tekintélye, a billiárdnak legtöbb szava, a játékasztaloknak legingerlőbb varázsejeje van, ott sok a baj...”

A Polgári Társalkodó fennállásának harmadik évtizedére, az 1860-as évekre a belső háborúskodás volt jellemző. Az egyesület már nem tudott olyan hatékonyan működni, mint korábban, és a részvényes tagok közül néhányan változásokat akartak a kaszinón belül. Ennek következtében a Társalkodó két pártra szakadt, az egyik tábor a reformerek alkották, a másikat azok, akik semmilyen korszerű újítást nem voltak hajlandók elfogadni. Az 1867. márciusában megtartott közgyűlésről

a következőket írta a Magyar Polgár: „Szász Gergőt a Polgári Társalkodó folyó hó. 17-én tartott nagygyűlésében szavazattöbbség útján elnöknek választotta. Ma meg vagyunk győződve, hogy erélyes, buzgó, s az előre haladt kor igényeire is figyelmező elnököt nyert benne társalkodónk. Ugyan e gyűlésen Szász Domonkos terjedelmes, s minden oldalról indokolt beszédében fejtegette, mennyire szüksége lenne a társalkodónak, mint erkölcsi testületnek, alapszabályait változtatni s azokat az idők emelkedett szellemű színvonalára állítva, kiküszöbölni belőlük mindazt, ami a régi kast-rendszerre emlékeztethetne. Ez indítványt a nagygyűlés elvileg elfogadta s Szász Domonkos elnökléte alatt bizottmányt nevezett ki, mely az alapszabályokat újból dolgozza.”

1868-ban a változásokat akaró tábor kivált a Polgári Társalkodóból, és létrehozta a Kolozsvári Kört. A Társalkodó részvényesei a felére apadtak, így felmerült az egyik közgyűlésen az is, hogy egyesüljenek az Iparosegylettel. Ez ügyben levelet intéztek a vezetőséghez, melyben felkérték az illető egyesületet, hogy csatlakozzanak a Társalkodóhoz. Az akkori Iparosegylet elnöke, id. Bengini Sámuel azt javasolta, hogy állítsanak fel egy bizottságot, amely megkezdi a két egyesület közötti tárgyalásokat az egyesülést illetően. Mindkét társaság elvileg egyetértett a tömörüléssel, ennek ellenére azt a Polgári Társalkodó 1868. november 8-ai közgyűlése nem fogadta el (források hiányában az ok nem ismert).

**A kolozsvári
„nagypolgárság”
által alapított egylet
a következő években
tovább működött,
de már képtelen volt
a régi társasági élet
visszaállítására.**

1873-ban sor kerül a Társalkodó át-helyezésére, így ezentúl a Főtér 12. szám alatt lévő Fröhlich-féle ház emeletén volt az egyesület új terme. A kaszinó vezetői pozícióiban Ákontz János elnök és Bogdán István alelnök állott. Ekkoriban már csak 103 részvényes alkotta a kaszinót, ez a szám 1875-ben 100-ra csökkent.

A kolozsvári „nagypolgárság” által alapított egylet a következő években

tovább működött, de feltételezhetően már képtelen volt a régi társasági élet visszaállítására. A pénzügyi gondok és az egyesület falain belül egyre nagyobb teret hódító kártya- és billiárd partik (sajtóhír) csak mélyítették a válságot. A kaszinó további története nem ismert, de egyes források szerint részvényeseinek egy része csatlakozott az 1896-ban megalakuló Nemzeti Kaszinóhoz.

A Kolozsvári Kör

Mint korábban írtam, a Polgári Társalkodóból kivált tagok 1868-ban megalapították a Kolozsvári Kört, amely 1868 és 1896 között működött. A kaszinó alapszabályának első paragrafusára kimondta, hogy: „a Kör célja a társadalom művelt osztályainak érintkezési helyül szolgálva, azoknak egymáshoz közeledését, tömörülését eszközölni.”

A városi értelmiség körében nagy volt a lelkesedés és az elvárás az új egyesületet illetően, a Magyar Polgár 1868. jún. 17-ei tudósítása szerint: „A Kolozsvári Kör alapszabályainak tervezete sajtó alatt van, s a napokban lesz szétküldve. Végre és valahára lesz tehát olyan érintkezési helye is az értelmiségnek, hol szabadelvűbb irányba lehet törekedni a közjóra, s nem az a jelszó, hogy: »maradjunk a réginel« hanem »haladjunk alkotmányos úton a korszellemmel!«”

A Magyar Polgár egy következő cikkében így írt az új egyesületről: „A Kolozsvári Kör helységei vasárnap nyitattak meg nagyszámú tagok jelenlétében Hajós János által. A kör úgy szeretettől áthatott elnöke megnyitó beszédében méltó önérettel hasonlíthatta össze az új egylet megalakulását, melynek eszméje a folyó évi tavaszi hónapjaiban, mint termő mag elvetve, az ősz beálltával meghozza gyümölcsseit, a természet hasonnemű jelenségeivel. Valóban ki megsejlel a Kör ízlés- és kényelemmel berendezett termeit s a tagoknak rendelkezésére álló szórakozási és művelődési eszközöket, az tisztelettel fogja beismerni, hogy a derék kezdeményezők nem riadván vissza az útjukban állott akadályoktól minden lehető megtették a maguk elé tűzött cél elérésére, a mely cél megvalósításában, bizton reméljük, városunk polgárinak az egylet irányában folyvást növekedő részvéte hű támogatójuk leend.”

Az egylet gyorsan gyarapodott, fennállásának hetedik hónapjában már 351 részvényessel rendelkezett. Ezek zömét az értelmiség és a polgári középosztály alkotta. Az értelmiségen belül a

Böllöni Farkas Sándor

legnagyobb arányban az egyetemi tanárok voltak jelen, akik később az intézmény vezetői tisztségeit is betöltötték. A Kör minden évben két közgyűlést tartott, az elsőt általában az év elején, a másodikat az év közepén (de ez időközben változhatott is). A választmányi vezetőség minden hónapban egyszer ülésezett, minden tag szavazati és felszólalási joggal rendelkezett. A gyűlések legfontosabb kérdései voltak: 1. a választmány által megvizsgált számadások felülvizsgálása és végelintézése; 2. hivatalnokok és választmányi tagok választása; 3. a költségvetés megállapítása; 4. a tagsági díjak megállapítása; 5. a javaslatok és panaszok feletti határozás, amennyiben ezek választmányilag elintézést nem nyertek; 6. indítványok tárgyalása; 7. a szabályoknak a körülmények szerint való változtatása.

A rendes közgyűlések között a választmányi tagok rendkívüli gyűléseket is tarthattak. Ezeket csak akkor hívták össze, amikor valamilyen égető fontosságú határozatról kellett hamar dönteni. Azonban, ha a választmányi tagok mégsem tudtak megegyezni a határozatról, akkor össze kellett hívni a részvényesek gyűlését.

A Kolozsvári Kör választmánya némileg eltérő volt a Polgári Társalkodó képviselői testületétől, mivel itt nem voltak igazgatók, a vezetőség élére egy elnököt és egy alelnököt választottak, akiknek a legfontosabb feladata volt az egyesületet képviselni, és az alapszabályok és ügyrend megtartása felett őrködni. Az alelnök helyettesítette mindenben az elnököt, ha az nem tudta feladatát elvégezni valamilyen akadály felmerülése miatt. Ami a gazda feladata volt a Társalkodóban, az volt itt a háznagyé. Lényegében csak

megnevezésben különbözött a két tisztség, annyi kiegészítéssel, hogy a háznagnak nem kellett engedélyt kérnie az igazgatóktól, mindenért ő felelt, ami a Kolozsvári Kör működéséhez szükséges volt.

A Kör fontos kulturális tevékenységet folytatott, és aktív szerepet vállalt a közérdekű vitákban is. Ezért a vezetőség egyik legfontosabb célja volt, hogy olyan társadalmi intézményt hozzanak létre, ahol a város valós problémáival foglalkoznak. Ennek érdekében, a Körön belül öt szakosztályt hoztak létre (1. Jogi szakosztály, 2. Nevelési szakosztály, 3. Történeti szakosztály, 4. Természeti szakosztály, 5. Államtudományi szakosztály), amelyek 1868 decemberében tartották alakuló gyűlésüket. A szakosztályok elnökévé dr. Endes Gábor jogtanárt választották, jegyzőnek pedig Bokros Eleket. Minden hónap első vasárnapján gyűlést tartottak, ahol megbeszélték az elmúlt hónapban folytatott tevékenységüket és határoztak a következő feladatokról.

Az 1896-ban megalapított Nemzeti Kaszinó 1944-ig működött és az egyik legjelentősebb társadalmi intézménynek számított.

A Kolozsvári Kör az 1890-es években válságos időszakon ment keresztül, ennek tényleges oka nem ismert. A meglévő forrásokból csak annyi derül ki,

hogy az évek során a vezetőségnek nem sikerült megakadályozni a hangulat folyamatos hanyatlását, amely komoly gondokat okozott az egylet számára, így elhatározás született a vezetőségen belül, hogy a Kolozsvári Kört át kell szervezni, ezért aláírási kérdőívet köröztettek a Nemzeti Kaszinó megalakítása érdekében.

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó

Az 1896-ban megalapított kolozsvári Nemzeti Kaszinó 1944-ig működött és Kolozsvár egyik legjelentősebb társadalmi intézményének számított. Az *Ellenzék* a következőket írta az újonnan létrehozott kaszinóról: „A megboldogult Kolozsvári Kör romjain tegnap felépült a Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt című társas kör. Az újszülött kedvező kilátások között kezdte meg pályafutását. Már eddig háromszázat meghalad a tagok száma, ami kétségtelenül nagyfokú érdeklődésnek a jele. A hangulat, amely közt az új kaszinó életet nyert, biztató tünete a kolozsvári társadalom előkelőbb körei érdeklődésének és annak a szükségességnek, mely a kaszinót létrehozta. A már évek óta végelgyengülésben sínylődő Kolozsvári Kört immár fölváltja a Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt. Fokozott életkedvvel, egészségesebb szervezettel, s talán valami újabb szellemmel is kezdi meg a működését, amihez csak szerencsét kívánunk...” (*Ellenzék*, 1896. május 22.)

Legfontosabb alapszabálya szerint: „Az egylet célja, hogy a társadalom különböző osztályainak érintkezését előmozdítsa, az irodalmat pártolja

A Nemzeti Kaszinóban felszolgált ételek és italok ára 1931-ben

Forrás: A Kolozsvári Nemzeti Kaszinó iratai, Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár. Fond. 789.

1. Egy pohár vagy csésze tejes kávé egy kifli vagy pirított kenyérrel	10 Lej
2. Habos kávé	12 Lej
3. Egy pohár vagy csésze tea, rum-citrom vagy tejjel kifli s kenyér nélkül	10 Lej
4. Egy pohár vagy csésze csokoládé, kifli vagy pirított kenyérrel	14 Lej
5. Egy adag vajazott sonkás kenyér	14 Lej
6. Egy adag vajas kenyér	10 Lej
7. Egy adag sonka és kenyér	18 Lej
8. Kettő tojás pohárban és kenyér	10 Lej
9. Kettő tojásból rántotta és kenyér	12 Lej
10. Egy csésze feketekávé	6 Lej
11. Egy pohár szódavíz	3 Lej
12. Egy pár virsli, kenyér és torma	8 Lej
13. Egy pohár tej – kifli és kenyér nélkül	5 Lej
14. Egy üveg világos sör	16 Lej
15. Egy pohár málnaszörp	6 Lej

A Kolozsváron megjelenő Erdélyi Híradó napilap fejléce

és általában a közszellemet fejlessze. Testületi működése köréből azonban ki van zárva minden politikai és felekezeti jellegű tevékenység.” A kaszinó elnökének Fekete Gábort választották, aki tíz évig volt az egyesület élén. A világháború kitörése meggyengítette a kaszinót. Jelentős létszámcsökkenés történt, elsősorban a hadiszolgálat következtében. Egy titkári jelentés szerint 45 kaszinótag vonult be a hadseregbe. A legnehezebb időkben, 1918 decemberében a kaszinó megszűnését elkerülni akaró vezetőség felemelte a tagdíjakat. Továbbá egy, a kaszinót megmenteni szándékozó felhívásra 78 tag folyósított kölcsönt 15 ezer korona értékben.

Az impériumváltást követően, a kezdeti nehézségeket leküzdve, a kaszinó újraszerveződött és a vezetőség megpróbálta visszahozni a háború előtti idők hangulatát. 1926-ban rendszeresen, hetente egyszer szerveztek női estélyeket, a kellemesebb és szórakoztatóbb kikapcsolódás érdekében vásároltak egy Mah-Jong játékot (népszerű kínai társasjáték), továbbá zongorát és pingpongasztalokat béreltek. A választmányi bizottság 1927. februári gyűlésén Fekete Nagy Béla indítványozta, hogy minden hónap első keddjén rendezzenek tagvacsorát, előmozdítva a részvényesek közötti barátkozást.

Ekkoriban az ő szervezésben más egyesületekkel összefogva egymást követték a bálók, a táncestélyek, a hangversenyek és a felolvasások. Ezek mellett több közérdekű előadást is rendeztek, amelyek lehetőséget nyújtottak a kulturális vitákra és eszmecserekre. A művészeti és közművelődési célok pártolására a kaszinó számtalan jótékonyági estélynek is otthont adott.

Az 1930-as években nagymértékben csökkent a taglétszám. A további csökkenés megakadályozása érdekében a vezetőség úgy döntött, hogy megpróbálja bevonni a fiatalabb generációkat, ezáltal biztosítva az utánpótlást. A kezdeményezés sikerrel járt, és 35 fiatal pályakezdő orvost, ügyvédet és tisztviselőt vettek fel kedvezményesen soraikba. A kaszinó élénkítése szempontjából

további fontos döntéseket hoztak. Megpróbálták a hölgyeket is nagyobb számban bevonni a kaszinó társasági életébe, ennek érdekében hetente kétszer partit rendeztek és rendszeresítették a teadélutánokat is. Továbbá újra bevezették a korábban megszüntetett kártyajátékokat, biliárdasztalokat vásároltak, és szombat esténként vacsorákat szerveztek.

Az impériumváltást követően a kaszinó újraszerveződött és megpróbálta visszahozni a régi idők hangulatát.

Az 1936-os év folyamán három teadélutánt is rendeztek, ami annyiban volt eltérő a teadélutántól, hogy sokkal nagyobb társaságok gyűltek össze. A három rendezvényen összesen 416-an vettek részt. Az elsőt 96-an, a másodikon 140-en, a harmadikon pedig 180-an. Ezek az intézkedések jelentős mértékben emelték a társasági élet szintjét, hiszen az 1936-os évben már többen látogatták a termeket, mint a korábbi években. A kaszinói termék látogatottsága általában dél körül és estefele volt a legnagyobb. Ilyenkor az olvasóterem, a kártya-, a römjátékok és a rádiózás (ez főleg a sportközvetítésekkor volt nagyon népszerű) voltak a legkedveltebb szórakozási lehetőségek.

Ezt követően a kaszinó 1940 és 1944 közötti rövid időszakában megtapasztalhatta az újraegyesülés euforikus hangulatát, a zsidótörvények bevezetésének következményeit, a háború borzalmait, majd pedig a szovjet csapatok megszállását, amely egyben a város polgári intézményeinek, köztük a Nemzeti Kaszinó felszámolását jelentették.

Összegzésként elmondható, hogy a kolozsvári polgári kaszinók fennállásuk alatt mindvégig fontos szerepet töltek be a város társadalmi életében. Működésük alatt támogatták a közhasznú és közművelődési célokat, az

oktatást, ezzel pedig jelentős mértékben növelték a város kulturális életét.

Felhasznált források és irodalom

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó (*Casina Nationala Cluj*) iratai, Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (Direcția Județeană Cluj – Arhivele Naționale ale României), Kolozsvar. Fond. 789.

A Kolozsvári Casino részvényesei névsora betű rendel és annak szabályai. Kolozsvar, 1833.

A kolozsvári Polgári Társalkodó szabályai. Kolozsvar, 1840.

A kolozsvári Polgári Társalkodó alapszabályai. Kolozsvar, 1848.

A Kolozsvári Kör alapszabályai. Kolozsvar, 1868.

Évi jelentése Simon Elek polgármesternek Kolozsvar sz. kir. város 1875-dik évi önkormányzati igazgatásáról, anyagi és szellemi állapotáról. Kolozsvar, 1876.

Évi jelentése Simon Elek kir. tanácsosnak mint Kolozsvar sz. kir. város polgármesternek Kolozsvar sz. kir. város önkormányzati igazgatásáról, anyagi és szellemi állapotáról az 1877 évben. Kolozsvar, 1878. 97.

Ellenzék, 1896; Erdélyi Híradó, 1843; Magyar Polgár, 1867, 1868, 1869; Vasárnapi Újság, 1837;

Dankanits Ádám: Olvasó társulatok, polgári társalkodók és kaszinók. Nyelv- és irodalomtudományi közlemények. XII(1968). 1. sz. 99-105.

Fazakas László: Közösség és kultúra a kolozsvári Nemzeti Kaszinóban. Honismeret, XLIV. (2016) 6. sz. 78-82.

Fazakas László: Könyvkultúra a kolozsvári kaszinókban. Korunk, XXVIII. (2017) 1. sz. 75-79.

Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

Goda Éva: A reformkori Debreceni Casino története (1833-1945). Társasági élet és művelődés. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2011.

Jakab Elek: Kolozsvar története, III. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1888.

Merza Gyula: A kolozsvári Nemzeti (Magyar) Kaszinó és elődintézményeinek száz éves története. Minerva Irodalmi és Nyomda Műintézet, Kolozsvar, 1940.

Pajkossy Gábor: Polgári átalakulás és nyilvánosság a magyar reformkorban. Előadások a Történettudományi Intézetben. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1991.

Pajkossy Gábor: Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt. Korunk, IV. (1993). 4. sz. 103-109.

Reisz László: Olvasóegyletek a dualizmusban. Könyvtári figyelő. LIII. (2007). 2. sz. <http://ki.oszk.hu/kf/2007/07/olvasoegyletek-a-dualizmusban/> Letöltés ideje: 2017. 2. 15.

Tóth Árpád: Önszervező polgárok. L'Harmattan, Budapest, 2005.

T. Szabó Csaba

Vallástudomány Romániában: paradigmák és perspektívák

A romániai társadalom 85 százaléka vallja magát istenhivőnek vagy hisz egy transzcendentális erő létezésében.

Románia ma is az egyik legvallásosabb európai államként ismert. A társadalom döntő többsége, 85 százaléka vallja magát istenhivőnek vagy hisz egy transzcendentális erő létezésében. Alig 0,3 százaléka a lakosságnak (20 700 egyén) vallotta magát ateistának a legutóbbi népszámlálás alkalmával. Ugyancsak Románia dicsekedhet azal is, hogy 18 000 templommal rendelkezik, amely a lakossághoz viszonyítva az egyik legnagyobb aránynak számít a kontinensen (1 templom jut 1000 emberre). A hazai egyházak közül csak a Romániai Ortodox Egyház vagyonát 5,5 milliárd dollárra becsülték. A vallásos intézmények és a vallásgyakorlat tehát alapvető pillérei továbbra is a 21. századi Romániának. Ilyen szempontból érthető, hogy ezeket a vallásos jelenségeket érdemes lenne részletesen, tudományos szemszögből elemezni, hisz lehetőség

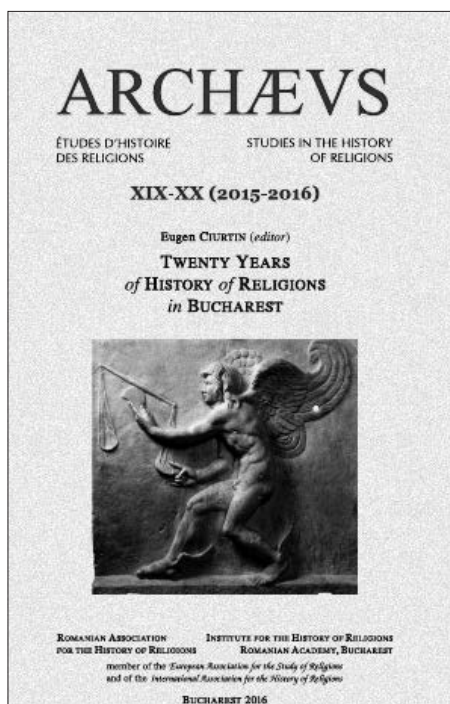
nyílna a romániai ösztársadalom behatódó megértésére is.

Annak ellenére, hogy a Romániai Vallástudományi Társaság idén ünnepelte alapításának huszadik évfordulóját, és hogy Románia adta a világnak a vallástudományt mint diszciplínát gyökereiben megváltoztató Mircea Eliadét, ez a közel másfél évszázados múltra visszatekintő tudományág továbbra sem tudott hangsúlyt és megfelelő támogatást nyerni a teológiai és etnográfiai valláskutatások jellemezte Romániában. A legutóbbi két angol nyelvű összefoglaló munkában, amely a közép-kelet-európai államok vallástudományi kutatásait összegezi, Románia nem kapott helyet. Rövid írásunkban a nemzetközi, és azon belül a romániai vallástudomány történetéről és jövőbeli perspektíváiról elmélkedünk.

A nemzetközi vallástudomány születése

A vallásos jelenségekkel és a transzcendens, isteni ágensekkel történő kommunikációs formák mindig is lenyűgözték a kutakodó embert. Már az ókori görög és római gondolkodók közül is akadt számos, aki a vallásról nemcsak megfigyelőként és hithű gyakorlóként írt, hanem a vallásgyakorlatban résztvevőket, illetve a vallást mint kutatási területet próbálta körüljárni. Ezek közül kiemelkedett Marcus Terentius Varro (Kr. e. 116–27), Cornelius Labeo vagy Macrobius, akiket joggal tekinthetünk a vallástudomány előfutárainak, bár nemegyszer titulálják őket ókori teológusoknak. Hozzájuk hasonló, a vallásos jelenségekkel már meglehetősen objektív módon, nem hívőként kutató írástudók a középkori arab világban is szép számmal akadtak.

Vallásos jelenségeket megfigyelni, leírni és magyarázni azonban nem

egyenértékű azok tudományos elemzésével és tágabb, történelmi, filozófiai, pszichológiai, szociológiai vagy akár neurológiai összefüggésben történő értelmezésével. Míg az előbbi jelen van már az ókor óta, és él egészen napjainkig számos tudományterületen (teológia, etnográfia, antropológia), addig a vallással tudományos szemmel, egyházi és hitbéli hovatartozás nélkül foglalkozó tudományág alig másfél évszázados múltra tekint vissza. A vallástudomány, mint a teológiával szembenálló vagy annak alternatívájaként megjelent diszciplína elsősorban Max F. Müller (1823–1900) neves német nyelvész és vallástudós 1873-ban kiadott *Bevezetés a vallástudományba* című munkájával születik meg. Sajnálatos módon, a neves német filológus vallástudományi munkásságát sem a korabeli magyar, sem a román értelmiség nem karolta fel. Magyarországi körökben elsősorban sokat vitatott „turáni” nyelvrokonságról alkotott elmélete honosodott meg, amelynek fogadtatása igen népszerűvé tette Max Müllert. Hasonlóan kevés hatást gyakorolt vallástudományi traktátusa a regáti román értelmiség körében. B. P. Haşdeu munkájában ugyan többször idézte Müllert, elsősorban annak nyelvészeti értelmezései nyertek érdeklődési talajra a románok körében is. Külön érdekességnek számít, hogy I. Károly román király már élénk levelezést folytatott Max Müllerrel, és az ő jóvoltából szervezték meg a tizenegyedik orientalista kongresszust a Román Királyságban, ahol számos olyan kutató is részt vett, aki később a vallástudomány alapítói között tartunk majd számon.

**A mai politikai entitás
által közrefogott
területen azonban
már a 18. század óta
elindultak a vallásokkal
és vallásgyakorlattal
tudományos
szemszögből történő
kutakodások.**

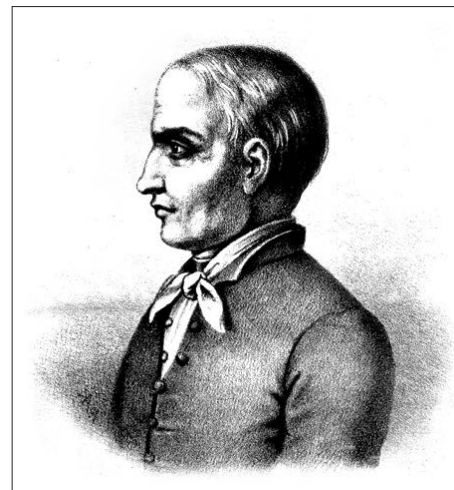
1881-ben Franciaországban elindul a *Revue de l'Histoire de Religion* című folyóirat, amelyet az első vallástudományi folyóiratként tartanak számon. 1886-ban Párizsban az École des Hautes Etudes keretén belül létrehozták

Max F. Müller

a *Section des Sciences Religieuses*-t, amely az első intézményesített formája lett a vallástudománynak, mint új diszciplínának. 1893-ban Chicagóban megalapították a Vallások Parlamentjének nevezett szervezetet, amely már előkészítő fóruma lett az első nemzetközi konferenciának. Ezt követően Stockholmban 1897-ben megtartották az első Vallástudományi Konferenciát, igaz ez még kevésbé volt nemzetközi. M. Emile Guimet francia kutató javaslatára 1900. szeptember 3. és 9. között a Sorbonne Egyetemen került megrendezésre az I. Nemzetközi Vallástörténeti Kongresszus (IAHR), amely az új tudományág legrangosabb fóruma, és máig élő, hivatalos szócsöve lett. Bár akkor már számos erdélyi és romániai történész, nyelvész vagy régész foglalkozott vallástudományos kutakodással, az első négy kongresszuson senki sem képviselte Közép-Kelet-Európát. A nemzetközi vallástudomány az első, párizsi kongresszust követően gyors iramban fejlődött elsősorban olyan jeles kutatóknak köszönhetően, mint Émile Durkheim (1858–1917), Max Weber (1864–1920), Rudolf Otto (1869–1937), Raffaele Pettazzoni (1883–1959), Mircea Eliade (1907–1986), Victor Turner (1920–1983), Roy Rappaport (1926–1997), Clifford Geertz (1926–2006), Catherine Bell (1952–2008), Jonathan Z. Smith, Harvey Whitehouse (született 1964. január 9-én) és sokan mások.

Ma a vallástudománynak számos ága és kutatási irányzata van. Míg a világ nagy egyetemlein elsősorban az Eliade-féle reformot követően az 1950-es

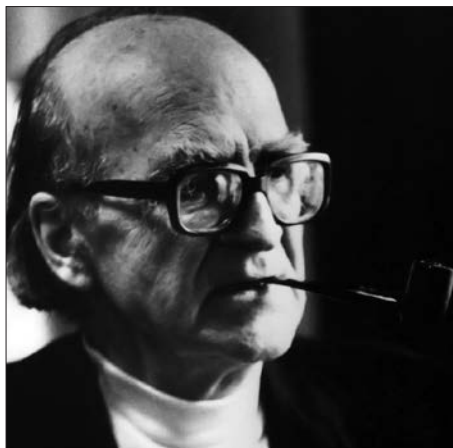
Körösi Csoma Sándor

évektől külön tanszékeken oktatják a vallástudományt, addig számos konzervativizmusáról ismert egyetemen továbbra is a teológia részeként szerepel. Máshol a kompromisszumos Divinity School, azaz Hittani Iskola foglalja magába a vallástudományi tanszékeket. Számos nemzetközi folyóirat és fórum, így elsősorban a Nemzetközi Vallástörténeti Szövetség (IAHR), illetve az Európai Vallástudományi Szövetség (EASR) adja a tudományág irányadó elméleti változásait. Ebbe a folyamatba igyekszik beilleszkedni Románia is, kisebb-nagyobb sikerrel.

A romániai vallástudományról: múlt és jövő

Romániai vallástudományról 1920 előtt már csak politikai okok miatt sem beszélhetünk. A mai politikai entitás által közrefogott területen azonban már a 18. század óta elindultak a vallásokkal és vallásgyakorlattal tudományos szemszögből történő kutakodások. Matthias Gesner (1691–1761) kötetet szentel az ókori Bonus Puer kultuszának és Erdély római vallásos emlékeinek, míg kortársa, Bartalis Antal (1749–1797) a Daciáról írt munkájában külön fejezetet szentelt az ókori vallásoknak, különösen a Mithras-kultuszának.

A korai valláskutatással foglalkozók közül kiemelkedő Körösi Csoma Sándor (1784–1842) buddhizmussal kapcsolatos írásai és Dimitrie Cantemir 1722-es munkája az iszlám vallásról. Bogdan P. Haşdeu (1837–1907) román történész elsősorban a dák történelemmel és nyelvvel kapcsolatos kutatásairól ismert, de kiterjedt levelezése Max Müllerrel a nemzetközi vallástudományi kutatások első romániai meghonosítójává tették. Kiemelendők Kuun Géza

Mircea Eliade

(1838–1905) orientalista tanulmányai is, aki elsősorban az ókori Mithras-kultusz és zoroasztrianizmus nyelvi összehasonlításával foglalkozott. Moses Gaster (1856–1939) és fia, Herzl Gaster (1906–1992) a romániai zsidó kultúra legnevesebb kutatójaként vált ismertté külföldön is, számos enciklopédiában vettek részt társszerzőként. A 19. század végén az etnográfiai kutatások fejlődésével – elsősorban Kriza János (1811–1875) munkásságának hatására – elindult a népi vallásosság, valamint a pogány magyar vallás kutatása, ez előbbi elsősorban Erdélyben vált hangsúlyossá. Ugyancsak ekkor indul a román vallásfolklor kutatása is (Simeon Florea Marian, Tudor Pamfile, Dimitrie Gusti, Petru Caraman, Romulus Vulcănescu). Az 1920 utáni hatalomváltást követően a román és erdélyi magyar valláskutatás csak ritkán, elsősorban néhány etnográfiai kutatásban talált összhangra. A román vallástudomány doyenje és a nemzetközi vallástudományt is gyökereiben megváltoztató Mircea Eliade hatása alig érzékelhető az erdélyi értelmiségi körökben, ellenben az ő hatásának következménye, hogy az 1970-es években Romániában számos kutató – így elsősorban Ioan P.

Az elmúlt két évben megjelent jelentős, Közép-Kelet-Európa országainak vallástudományi tevékenységét bemutató kötetből Romániát senki sem képviselte.

Culianu és Arion Roșu – lépett a neves vallástörténész nyomdokaiba. Számos ókortörténész, így elsősorban Dionisie Pippidi vagy Mihai Bărbulescu tanulmányai követték a kortárs nemzetközi vallástudomány fejlődését az 1970-es és 1980-as években.

Eliade szélsőjobboldali nézetei miatt és elavultnak számító komparatív módszertana ellenére továbbra is a romániai vallástudományi kutatás alappilléreinek számít, igaz, elsősorban a bukaresti iskolában érzékelhető a hatása. 1990 után Romániában is elindult a vallástudomány mint új diszciplína térhódítása. A Román Tudományos Akadémián 1996 óta külön Vallástudományi Intézet működik, melynek hivatalos folyóirata, az *Archaeus* a kortárs romániai valláskutatók legrangosabb fóruma. Ugyancsak ez az intézmény képviselte néhány évig az országot a nemzetközi vallástörténeti kongresszusokon. Számos egyetemen, így a kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Karán is működik vallástudományi oktatás. Kiemelendő a kolozsvári Max Weber Szakkollégium valláskutatói tevékenysége, Tánzos Vilmos néprajzkutató munkássága, valamint a Sandu Frunze vallásfilozófus és fenomenológus által szerkesztett *Journal for the Study of Religions and Ideologies* folyóirat több éves munkája is.

A Romániában is fellendülni látzó vallástudományi kutatás továbbra sem lelt azonban megfelelő társadalmi visszhangra, és nem került be – számos külföldi államhoz hasonlóan – a közoktatásba. A hittan és vallásórák körül kialakult botrány jól jelzi, hogy a romániai társadalom egy jelentős része felkészült arra, hogy a nemegyszer megosztó és felekezeti nézeteltérésekhez vezetett hittanoktatás helyett kötelezővé tegyék a vallástörténetet mint tantárgyat Romániában is. Minderre nemcsak Mircea Eliade és Ioan P. Culianu szellemi öröksége adhatna legitimitást, de az a néhány kósza hang és kezdeményezés is, amely ilyen téren már próbálkozott az elmúlt években. Eugen Ciurtin, a Román Vallástudományi Társaság főtársa, Jakab Attila teológus vagy Kovács Nemere 2002-ben írt egyetemes vallástörténeti tankönyvjavaslata ugyan elhintette a romániai társadalomban a vallástudomány legitimitását és szükségességét, ez továbbra sem tudta átvenni a hittanoktatás vagy a vallási fanatizmus politikában is megjelenő romániai diskurzusait.

Az elmúlt két évben megjelent jelentős, Közép-Kelet-Európa országainak

Ioan P. Culianu

vallástudományi tevékenységét bemutató kötetből Romániát senki sem képviselte. Ez jól mutatja, milyen súlyos hiányosságokkal küzd jelenleg ez a tudományág Kőrösi Csoma Sándor, vagy például Mircea Eliade szülőföldjén. Reméljük, hogy a közeljövőben a tudományág nemzetközi jellege és egy fiatal nemzedék igyekezete új fejezetet nyit majd a romániai vallástudomány és vallásközi párbeszéd fejlődésében is.

Szakirodalom

- Bubik, Tomas – Hoffmann, Henryk (szerk.), *Studying Religions with the Iron Curtain Closed and Opened. The academic study of religion in Eastern Europe*, BRILL, Leiden, 2015
- Ciurtin, Eugen: Eastern Europe. In: Alles, Gregory (szerk.), *Religious studies. A global view*, Routledge, London-New York, 2008, 50-75.
- Jakab Attila: *Vallástudomány – Hittudomány*. In: *Confessio* 32, 3, 2008, 35-47.
- Kiss Dénes: *Valláskutatások*. Transindex Lexikon Adatbank. Online: <http://lexikon.adatbank.ro/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=26>. Letöltés időpontja: 2017. 01. 11.
- Kovács Nemere: *Egyetemes Vallástörténet*, Kolozsvár, 2001-2002
- Máté-Tóth András – Rosta Gergely: *Focus on Religion in Central and Eastern Europe: A Regional View*, DeGruyter, Berlin-New York, 2016
- Pickel, Gert – Sammet, Kornelia (szerk.), *Transformations of Religiosity: Religion and Religiosity in Eastern Europe 1989–2010*, Springer, Leipzig, 2012
- Stausberg, Michael – Engler, Steven (szerk.): *The Oxford Handbook of the Study of Religion*, Oxford, Oxford University Press, 2016

Kun Árpád |

Életviszonyok egy mezőszégy faluban

A magyarok az országút északi részén Magyarországhoz tartoztak, míg a református templom a falu déli részén, egy dombon, Romániába került.

A mezőkeszűi református templom

Több mint öt évtized távlatából még nagyon sok emlék elevenedik meg előttem. A Kolozs megyei Mezőkeszüről szeretnék ilyen emlékeket felvillantani a második világháború utáni két évtizedből. Öthónapos koromban kerültem Keszűbe. Apám, idős Kun Árpád 1946. február 1. és 1965. október 31. között szolgált mint református lelkész ebben a faluban. A kis falu lakossága az 1950-es években mintegy 700 lélek lehetett. Ebből több mint 550 református, 100 adventista, 25–30 román és kb. 25–30 cigány volt. A falu Mocs községhez tartozott. Nehéz volt megközelíteni. Még 1965-ben sem volt kövezett útja, a villanyt is csak 1967-ben vezették be. Egyetlen telefonkészülék működött 1962-től a mezőgazdasági termelészövetkezet megalakulásától kezdődően. Aki utazni akart, főleg Kolozsvárra, annak több mint három kilométert kellett gyalogolnia Mocsra esőben, sárban csomagokkal.

Mezőkeszű az 1940-es években határmenti falu lett. A második bécsi döntés után ugyanis Keszű Romániában maradt, miként több magyarlakta falu a környéken. A falutól észak-nyugatra Magyarpalatka, Vajdakamarás Magyarországhoz került. A lövészárkok még az '50-es években is láthatók voltak a Palatka felé vezető út mentén egy domb mögött. Volt olyan falu az országút mentén, mint például Magyarkályán, amelyet kettéváltak. A magyarok az országút északi részén Magyarországhoz tartoztak, míg a református templom a falu déli részén, egy dombon, Romániába került. Nagyon sok embernek Keszűben olyan helyen volt szántója, kaszálója, hogy az Magyarország területére esett, tehát igazolványra volt szükségük, hogy kimehessenek a saját földjükre kaszálni, kapálni. Az igazolványt nehéz volt megszerezni abban az időben. Volt, aki még a közeli rokonait sem látogathatta évekig, mert Palatkára és Vajdakamarásra is csak engedéllyel lehetett menni.

Keszű, a szűk völgyben elterülő falu érdekes képet mutatott a látogató számára. Az utca mellett épültek az istállók, és a telek felső részén épültek a házak. Azért volt szükség erre a fordított beállításra, hogy a trágyalé kifolyhasson a falu közepén folyó patakba, így a ház és az udvar így tisztábban maradt. A torony nélküli templom a falu közepén épült a 14. században. A mellette álló papi lak dombra épült tehát, ablakaiból mindent lehetett látni, ami az utcán történt. A papi lakkal szemben volt a magyar iskola, mellé építették a művelődési otthont, ott volt a kovácsműhely, valamint két kút, amit az állatok itatására használtak. Mivel a falu gazdálkodásra volt beállítva, és a falu felső részén nemigen volt víz, ezért itt itatták az állatokat. Volt olyan család, hogy hat ökrrel, két tehénnel és borjúval (ők úgy mondták, hogy bornyú) jött itatni. Ezt tették télen-nyáron. Nem volt könnyű a munka. Abban az időben általában két ökröt tartott egy közepes gazda, míg a szegényebbek két tehénnel szántottak. Lovat kevesen tartottak, talán 15–20 ló lehetett ebben az időben, és 4–5 ember foglalkozott kereskedéssel.

A keszűiek nagyon szorgalmas emberek voltak. A határaik mindig rendezetten álltak. Ebben az időben a falu népe nemigen hagyta el szülőföldjét. Mindenkinek volt földje, kevés szőlője, amire szüksége volt, megtermelte. A szombatosok kivételével minden családban neveltek disznót. Előbbiek ugyanis nem fogyasztottak disznóhúst, inkább libát neveltek, amelynek a húsát megfűszerték. A szombatosokról még megjegyzem, hogy a szombatot ünnepelték, ekkor semmiféle munkát nem végeztek, pénzzel sem jártak, nem kereskedtek e napon. A szombatosoknak volt egy imaházuk, amelyet a második világháború előtti években építettek. A háború után még nem volt külön temetőjük, sokáig külön akartak temetkezni, majd egy

idő után a temető sarkában ők is kaptak egy részt.

A háború utáni időkben még minden rendezvényt magyarul tartottak Keszűben. A hirdetéseket magyarul dobolták ki, a falugyűlést magyarul tartották. Írni-olvasni sokan tudtak, mert iskola mindig volt a faluban. A magyar iskolában két tanító oktatott két-két osztályt. Az 1–4. osztályokban ebben az időben 50–60 gyermek tanult. Évente mindig több mint tíz gyermeket kereszteltek ezen időszakban. A helybeliek a magyar nyelvű sajtótermékek közül az '50-es években a *Falvak Dolgozó Népe* újságot járatták, majd később többen is rendeltek a Kolozsváron megjelenő tartományi, majd megyei napilapból, az *Igazság*-ból. Azért írtam tartományt, mert 1951 és 1968 között az ország közigazgatásilag tartományokra, ezen belül járásokra, úgynevezett rajonokra volt osztva. Mivel villany még nem volt abban az időben, rádió is nagyon kevés akadt a faluban. Voltak, akik próbáltak fülhallgatós rádiót beszerezni, de ez csak a kolozsvári rádióadót fogta. A '60-as évek elején már megjelent az elemes táskarádió, de ezt is nehezen lehetett beszerezni. A világításról szólva elmondhatjuk, hogy petróleumot is nehéz volt beszerezni, mert azt fejadagra osztották.

A következőkben röviden szeretnék beszámolni a magyar-román kapcsolatokról. Mint említettem, a Keszűben született románok mind tudtak magyarul. Nagyon sokat magyar néven szólítottak. Például, ha valakinek Ioan volt a neve, Jánosnak szólították. A románság már a 18. században épített egy fatemplomot, amelyet ma is használnak. Önálló papjuk soha nem volt. A templom a falu északkeleti részében egy mellékutcában épült, körülötte helyezkedik el a románok temetője. A toronyban két harang lakik. Minden magyar temetésekor a román harangokat is meghúzták. A románok a két háború között iskolát építettek. Az '50-es években összevont osztályban egy tanító foglalkozott 5–6 gyermekkel, ide jártak a cigánygyermek is.

A faluban a románokkal magyarul beszélünk. A viszony általában jó volt, ha kellett, mindig egymás segítségére siítettünk. Alkalmanként, különösen a nagy ünnepeken több román is eljött a református templomba. Mivel kevesen voltak, nem tartottak külön bált a románok. A magyarokkal ilyenkor is mindig jó hangulatban töltötték az időt. Ha közmunka volt valahol, a románok is elmentek a magyar házhoz és fordítva.

A következőkben egy pár román családról szeretnék írni. Az egyik ismeretesebb család a Pălăcean Traiané volt.

Akkoriban volt katonaviselt fiú. Felneztünk rá. Az apja is és ő is harangozó volt a román templomnál. Alkalmanként, különösen nyári vasárnap reggeleken, mint borbély is tevékenykedett. Traian jól beszélt magyarul, sokszor átmentünk a telkén, amikor Mocsra tartottunk, tehát így rövidítettük az utat. Az ötvenes évek vége felé Traian Mezőszavából egy román többségű faluból hozott feleséget. Lenuța eleinte nem tudott magyarul, de amikor mintegy másfél év múlva áthaladtam a telkükön, meglepetésemre magyarul beszélt velem. Traian ugyanakkor az ötvenes évek végén a vályogfalépítés mestere volt. A másik szomszédban egy szintén Pălăcean nevű család is magyarul beszélt. A nagyobbik leányt Juliskának szólították, a kisebb fiút, aki Iosup volt, Jósकिनak hívták. A lány konfirmált, mielőtt férjhez ment volna, Jósकिन pedig református lányt vett feleségül. Egy alkalommal a mezőgazdasági kollektív megalakulása után megmutatta jegyzetfüzetét, amelybe magyarul jegyezte fel, hogy merre dolgozott.

A faluban a románokkal magyarul beszélünk, ha kellett, mindig egymás segítségére siítettünk.

Egy másik, teljesen román ajkú család a Rotund Iuoné, két fiuk volt. Az egyik velem volt egyidős Iuon, a másik három évvel fiatalabb, őt Vasilicănak hívták. Velük is mindig magyarul beszélünk, futballoztunk. Az apjuk fuvarozással foglalkozott. A Nagy utcában a szövetkezet felé menve lakott a Treanca család. Három fiút neveltek, Iosup, Iuon és Mihai volt a nevük, de őket Jósकिनak, Jánosnak és Mihálynak szólították. Iosup és Iuon református lányt vett el. Ők gazdálkodással foglalkoztak. Mihály, aki sokáig legénykedett, asztalossággal foglalkozott. A testvérek rendszeresen részt vettek a magyar rendezvényeken, bálokon.

Egy másik Treanca nevű családból Sanyira emlékszem. Románul Alexandrunak hívták, de mikor az üzletben árult, mindenki Sanyinak szólította, és magyarul kérte tőle az árut. A falu felső részén, a Lapos útján lakott egy cipész. Más vidékről került ide, kevésbé tudott magyarul.

Román temetés aránylag kevés volt. 1952-ben egy Petrean Martin nevű fuvaros kereskedő halt meg, akit a faluban Marci bácsinak hívtak. Nagy temetést szerveztek, három román papot

hívtak, és persze, a magyar pap sem hiányzott. Nagy gondban voltak a torral, mert nemcsak papok voltak jelen, hanem az öregnek két barátja, az úgynevezett „urak” is eljöttek Kolozsvárról. Édesanyámtól kértek tanácsot, hogyan süssék, szeleteljék a húst, és szolgálják fel a toros ebédet. Egy másik temetés is emlékezetemben maradt. Az ötvenes évek közepén a Szoros útján lakott egy gyermektelen házaspár. A férfit Ilia bának hívták, és mindig magyarul beszélt. Nyári időben meghalt a felesége. Természetesen, a magyar harangok is szóltak, és a román pap mellett ott volt a református lelkész is. A torozás után édesapám azzal jött haza, hogy Ilia bá megkérdezte a jelenlevőktől, ki akarja eltartani, annak adja házáat. Az öregnek az akkori viszonyokhoz képest rendezett telke volt. Az öreg feleségének egy rokona, egy középkorú magyar ember, akinek három gyermeke volt kijelentette: „Bátyám, én eltartanám, ha gondolja.” Két nap múlva Ilia bá, János a rokon és két tanú megjelent nálunk. Édesapám egy kézi szerződést írt meg, majd áldomást ittak. Alig telt el három nap, az öreg meghalt. Az örökös annyit mondott, csak azt bánja, hogy nem adott még egy vacsorát sem az öregnek, akit a következő vasárnap akartak meghívni ebédre, hogy megbeszéljék a feladatokot, de erre már nem került sor.

A faluba kijáró polgármester, rendőr, adószedő természetesen román volt. A férfiakkal értekeztek, az asszonyokkal csak nehezen értették meg magukat. Egy vegyes esküvőn templomozás után a vőlegény házához ment a násznép. Mint nagyobb gyermek, hallottam, hogy a román apa magyarul köszöntötte az ifjakat és szintén magyarul hívta be a vendégeket.

A falusi élet egyhangúságába mindig ünnepi hangulatot hozott a bál, a tánc. Ehhez zenére, zenészekre volt szükség. Abban az időben mulatságok, esküvők alkalmával cigányok szolgáltatták a zenét. Mivel Keszűben kevés volt a cigány, ezért zenekaruk vagy ahogy mondták, bandájuk sem volt. A legtöbbször a palatkai cigányzenészek jöttek, akik zenei zenét, majd szükség szerint magyar és román zenét szolgáltattak. Több alkalommal a mocsói cigányok is húzták a talpalávalót. A cigányok románul beszéltek, de barátságosak voltak. Abban az időben kezdett járni Kallós Zoltán népdalgyűjtő is Keszűbe, és tetten híressé a palatkai zenekart, amelyet Kodoba, vagy ahogy az öreg primásnak mondták: Náci vezetett. Ezt névként is használták, mondogatták: jön a húz-zad, Náci bandája.

Buzás Pál

A tordaszentlászlói kórusmozgalom antológiája

A kórusmozgalom első szentlászlói állomása az indulás. Az adatgazdag fejezet a kezdetektől (1888) számított száz év eseményeit tárgyalja.

Fokozott érdeklődéssel és várakozással vettem kézbe Boldizsár Zeyk Imre könyvét*, hiszen mint zenész, karvezető, jómagam is cselekvő részese voltam a benne foglaltaknak. A szép, vonzó kivitelezésű borító valóban ünnepi hangulatot sugároz: a Kolozs megyei, „Kalotaszeglet” település kórusmozgalma immár 125 éves.

A község szülöttje, egyben az antológia írója és szerkesztője az örökmozgó Boldizsár Zeyk Imre. Az *Előszó*ban azt írja: „Erdély három néprajzi vidékének – Kalotaszeg, az Aranyosvidék és a Mócvidék – találkozásánál fekvő Tordaszentlászló hazánk egyik legszebb, a néprajzi, művészeti és művelődéstörténeti hagyományokban gazdag tájegységnek: Kalotaszegnek egyik színes virága. (...) A 20. században az anyanemzettől való elszakításunk után új körülmények között végig jelen van abban a mélyreható gazdasági, társadalmi,

közművelődési harcban és munkában, amelyet az erdélyi/romániai magyarság folytat nemzeti identitása és fizikai léte megőrzéséért, emberi és kollektív jogai, intézményei, anyanyelve, kulturális értékei és hagyományai átmentéséért és továbbfejlesztéséért.”

A kórusmozgalom első szentlászlói állomása az indulás. Az adatgazdag fejezet a kezdetektől (1888) számított száz év eseményeit tárgyalja. A helybeli új református templom felszentelése az indítéka a Tordaszentlászlói Ifjúsági Dalkör megalakulásának. A jó hanganyagú, zenét szerető alapító tagok szándékának megfelelően elhangzott az első karének, a Botos Imre karnagy által tanított *Magasan repül a daru*. Az együttes nemsokára (1894) már a tordai EMKE- közgyűlés műsorán szerepelt. A korabeli sajtó kiemeli a dalkör precíz énekét, amellyel általános feltűnést keltett. Nem térhetünk ki a dalárda működésének minden mozzanatára, amit az antológia részletesen bemutat. A tordaszentlászlói dalkör 1908-ban belépett az Országos Dalárdaegyesületbe, majd később (1921) a Romániai Magyar Dalosszövetségbe (RMD). A helybeli fellépések mellett vendégszereplésre is vállalkoztak, példát mutattak a környező falvak dalköreinek, kórusrepertoárjuk folyamatosan bővült. Fokozatosan megismerkedtek a Bartók-Kodály által fémjelzett zenei stílussal. A kevésbé jól és jól képzett karvezetők a kórus élén váltogatták egymást, és az együttes többször nevet cserélt. Soraiából kerültek ki a műkedvelő színjátszók és a fúvószenekar tagjai. Megalakult a vegyeskar mellett a férfikar is. Természetesen az együttesnek voltak felfele ívelő szakaszai és hullámvölgyei, amiket sikerült átvészelní. Sokoldalú támogatás folytán megépült a Dalárda-ház, majd a Művelődési Ház.

Mindezeket az eredményeket a századik évforduló alkalmával tartott közgyűlésén és ünnepségen összegezték (1988), felkészülve a további kihívásokra, megmérettetésekre, szereplésekre. A fejezetet a forrásjegyzék és a Dalkör irattárából származó adatok zárják.

A következő, *Az erdélyi magyar kórusmozgalom a Szent László-napi kórustalálkozók tükrében (1990–2004)* című, szintén tartalmas fejezetet a szerző Boldizsár Zeyk Imre történelmi számbavétellel kezdi. Megelevenednek a magyar kórusokat még 1867-től összevonó országos és területi egyesületek működései, feladatai, a zenei egyesületek összefogását magára vállaló RMD és EMKE, mert „Az RMD az EMKE mellett elévülhetetlen érdemeiket szerzett a vidéki és városi közművelődés megszervezésében, irányításában, a növekvő kulturális igények kielégítésében és a közösségi erők összetartásában az államosítást (1948) követő szétveréséig.” Az RMD mozgósította a legjobb erdélyi magyar zenészeket; hangversenyeket, ünnepségeket, karnagyképző tanfolyamokat szervezett, felkarolta az újabb zenei kifejezési eljárásokat; kapcsolatot épített ki a külföldi magyar szövetségekkel.

Majd beköszöntött az 1989-es rendszerváltozás, amelynek hatására újjászervezték az EMKE-t, az RMD-t, amely „vállalja és folytatja elődei áldozatos, etnikummegtartó munkáját.”

A szerző áttér arra a nagyhatású kezdeményezésre és megvalósításra, amelyben Tordanszentlászló apraja-nagyja segédkezet nyújtott: az évente megrendezett Szent László-napi nemzetközi magyar kórustalálkozóra. „E kezdeményezés Kalotaszeg legrégebbi kórusának, a Tordanszentlászlói Ifjúsági Daloskör (1887/88) hagyományaira és tapasztalatára támaszkodik, melyben zenei anyanyelvünk műhelyei: kórusaink, zenekarok, népdalkörök, hagyományörző csoportok felhívásunkra (...) minden külső, állami beavatkozás nélkül, önszántukból vehetnek részt. Tehát: sem verseny, sem osztálytalálkozó jellege nincs.” A hozzáértő szervezők kidolgozták a találkozó menetét, kezdve a kórusok elszállásolásától, a népviseletben pompázó, utcai felvonuláson és a Szent László szobra előtti tisztelgésen keresztül a fellépésig. Közben képzőművészeti kiállításról is gondoskodnak az irányítók. A felhívásra évente beneveznek Tordanszentlászló, Erdély, az Anyország és a Kárpát-medence magyarok kórusai. Ezek az együttesek a református templomban, az igényesen felújított Művelődési Házban és a templom előtti Szent László-szobor előtt tesznek tanúságot tudásukról.

A Tordanszentlászlói Női Kórus fennállásának 10. évfordulója alkalmából elmondott köszöntőt (1999) a kórus egyik tagja, Mátyás Katalin tolmácsolta, aki

rövid számvetés keretében beszámolt az eltelt időszak fontosabb mozzanatairól. Külön kitért Guttman Mihály karnagy döntő fontosságú zenei működésére, akinek – mint fogalmazott – „fiatalos lendülete, türelme, önfeláldozó munkája nélkül kórusunk biztosan nem érte volna meg a 10. évfordulóját. Guttman Mihály vállán vezénylés közben otthonosan megült a kalotaszegi szűr. (...) Ez a díszpolgárság, amellyel most Guttman Mihályt megtiszteljük (...) Tordanszentlászló minden lakosának elismerését és megbecsülését fejezi ki.”

Részletes függelék zárja az antológiát a Dalkör névsoraival (évszám, alapító tagok, választmány, tisztikar, karnagyok), és műsorának pontos címjegyzékével, továbbá a helybeli kórusmozgalom irataival, fényképeivel, sajtóvisszhangjával.

Boldizsár Zeyk Imre szándéka a 125 éves tordanszentlászlói kórusmozgalom eddigi működésének bemutatása, rögzítése és továbbadása, „hogy általa részleteiben is megismerje az olvasó vidéki nemzetiségi közművelődésünk múltját, jelenét, hibáiból és erényeiből okulva pedig ki-ki megtalálja jövőnkhez a cselekvés járható útjait és módszereit.”

* *A 125 éves tordanszentlászlói kórusmozgalom antológiája*, Tordanszentlászlói Kalotaszegi Tájékozódó, 2016.

Pillanatkép a 2014. évi Szent László-napi kórustalálkozóról. Vas Géza felvétele

Vida János Antal |

A Kalotaszegi krónikácskák zsoboki bemutatójáról

Kovács Kuruc János újabb hiánypótló munkát tett le az asztalra Kalotaszegi krónikácskák címmel.

Kovács Kuruc János zilahi történelem-tanárt nem kell bemutatnom, mert mindenki ismeri tevékenységét, amelyet a kultúra és a sport terén fejt ki. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Zilah és vidéke fiókegyesület alelnöke, és most nem vállalkozom minden tevékenysége felsorolásához, mert egy oldal sem lenne elég. A sportnak nagy szerepe van a testedzésben és egy megye magyarságának megismerésében és összetartásában, ez a Kovács Kuruc János által kitalált és szervezett Szilágysági Öregfiúk focitornája. Ennek köszönhetően évente többször és több helyen mérkőznek meg amatőr labdarúgók, és túlzás nélkül mondható, hogy ez a legtöbb magyar embert összefogó szilágysági esemény. Ezeket a találkozásokat fogta össze egy szép könyvbe, amelynek címe: *Barangolás Öregfiúkkal a Szilágyságban*. A *Szilágysági magyarok* a Szilágyságot bemutató könyv

szerkesztője, társszerzője, ahogy szokták mondani, ennek a nagy vállalkozásnak a lelke. Már kész van ennek a műnek a folytatása, reméljük, mihamarább az olvasók kezébe kerül.

Kovács Kuruc János a szilágysági történelemmel foglalkozó számtalan cikk szerzője. Most szerkesztőként, társszerzőként újabb hiánypótló munkát tett le az asztalra *Kalotaszegi krónikácskák* címmel. Kovács Kuruc János Kalotaszeg szülötte, de az élet Szilágyságba, Zilahra sodorta (szerencsére). Ezért is vállalta e hiánypótló mű szerkesztését és több helység monográfiájának a megírását. E művet már bemutatták Szilágysámsomban, Szilágysomlyón és Zilahon is, ideje volt a gyökereknél is bemutatni. Az alkalom is méltó volt ehhez: január 20-án kezdődött Zsobokon a reformáció kezdetének 500-ik évfordulójára megemlékező ünneppsorozat, amelyet a Kalotaszegi Református Egyházmegye és a zsoboki gyülekezet szervezett. Kitűnő alkalom volt megemlékezni a Magyar Kultúra Napján is.

A zsoboki művelődési otthon zsúfolásig megtelt a több mint 200 érdeklődővel, Kovács Kuruc János tiszteletével, kalotaszegi rokonok, ismerősök mellett nagyon sokan eljöttek Szilágyságból is. Zsobok közigazgatásilag ugyan Szilágyság része, de tájegységként Kalotaszeghez tartozik. Az 1968. évi megyésítéskor ugyanis néhány kalotaszegi magyar falut Szilágysághoz csatoltak, ezzel is bontva ezt a különleges magyar tájegységet. A januári esemény fényét nagyon sok kulturális, egyházi és politikai személyiség emelte, többen fel is szólaltak. Nagytiszteletű Vincze Minya István, a Kalotaszegi Református Egyházmegye esperese köszöntötte a „kedves keresztény magyar testvéreket”, megköszönte Zsoboknak a példás szervezést, és hangsúlyozta a magyar egység fontosságát. Egyebek mellett

elmondta, most, amikor az 500-ik évfordulót ünnepeljük, számba kell venni a reformáció pozitív dolgait is, például azt, hogy az anyanyelvű Biblia által a hívek „visszatértek az Istenhez”. „Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek a magyarság feltámadásában! Az egység Isten csodálatos műve, a szétszakadás meg az ördögé!” – zárta szavait az esperes.

Nagytiszteletű Barta István Zsolt, zsoboki lelkész kiemelte a fiatalság nevelésének fontosságát. „A hagyományokat tovább kell adni, ez tartja össze a következő nemzedéket. Vissza kell térnünk az alapokhoz, mert gyökerek nélkül nem lehet élni” – mondta.

Seres Dénes parlamenti képviselő ugyancsak a fiatalok itthon maradását tartotta a legfontosabbnak, amiért az erdélyi politikumnak mindent meg kell tenni. Méltatta Kovács Kuruc János szerepét a Szilágy megyei kulturális életben. Mint mondta, „Kovács Kuruc János idevalósi, de azért már tősgyökeres szilágysági”, majd megköszönte Kovács Kuruc János fáradhatatlan tevékenységét, és az összefogást szorgalmazta, amely a megmaradásunk záloga.

Hegedüs Csilla kultúráért felelős RMDSZ-alelnök is a kultúra fontosságát hangsúlyozta. „Azért maradtunk meg, mert templomba járunk, magyarul beszélünk, magyar táncot járunk és magyarul énekelünk. Fontos, hogy lássák,

mi értékeket képviselünk. Erdélyben volt, van és lesz a jövőnk” – fogalmazott.

Szilágyi Róbert, a Szilágy Megyei tanács alelnöke azt mondta, hogy „őseinktől örököltük a hagyományainkat, meg kell őriznünk azokat!” Ő is méltatta Kovács Kuruc Jánost és kiemelte, hogy nagyon régóta és jól ismeri, mert tanára volt.

Fodor Tamás, a Kolozsvári Magyar Főkonzulátus konzulja is örömét fejezte ki, hogy ilyen sok nemzettársával tud együtt lenni ilyen szép kulturális ünnepen. Örömét fejezte ki, hogy jó példával járnak itt, Kalotaszegen és Szilágyságban is az emberek. Beszéde végén arra biztatta az egybegyűlteket, hogy „mindent meg kell tenni a magyar nemzet felvirágoztatásáért!”.

Dr. Péntek János nyelvész, professor, aki több munkát letett már az asztalra Kalotaszegről, és Kovács Kuruc János földije, egyebek mellett arról beszélt, hogy valamikor „Zsobok volt a reménytelenség, most a remény falva lett”, s hogy „a magyar kultúra napját méltó Zsobokon ünnepelni”.

Kovács Kuruc János bemutatta a könyvet és köszönetet mondott a társszerzőknek, a támogatóknak. Mint mondta, a könyv 47 település tömörített monográfiáját tartalmazza, megjelenését pedig nagyon sok barát támogatta. „Tenni kell, nem kell félni, szeretet kell, és minden megoldódik” – mondta Kovács Kuruc János.

Balog Balázs, a MTA nyelvészeti kutatója, aki több évig élt itt Kalotaszegen, Nyárszón, kiemelte, hogy e könyv megjelenése példaértékű. „Kovács Kuruc János kultúr-kovács, igyekszik összefogni az embereket ebben a két régióban, Kalotaszegen és Szilágyságban. A népi kultúrában Kalotaszeg csúcsteljesítményre volt képes a szövés, a faragás, a néptánc és a népzene terén. Úgy érzem, hogy ide tartozom” – mondta Balog Balázs.

...helytörténet nélkül nem hiteles egy nemzetnek vagy egy országnak az átfogó történelme.

Egyed Ákos történész-professor, akadémikus is barátjának nevezte Kovács Kuruc Jánost és méltatta munkásságát. Mint mondta, Kovács Kuruc János kiváló helytörténész és közönségszervező, egyben felhívta a figyelmet arra, hogy helytörténet nélkül nem hiteles egy nemzetnek vagy egy országnak az átfogó történelme. „Fejjet hajtok a szerzők előtt. A kalotaszegi emberek járják tovább ezt az utat. Volt, van és lesz Kalotaszegi!” – mondta Egyed Ákos.

A könyvbemutatót követő műsorban felléptek: Gáspár Attila zenetanár és citerazenekara, Marosán Csaba, a Kolozsvári Állami Színház művésze, a szilágybagosi Birtalan József és dalárdája, a Mákvirágok. Az est záróműsora a helyi ifjúsági táncscsoport fergeteges táncaival ért véget. A vacsora közben és utána is kiváló muzsikusk húzták a lelket melegítő nótákat: Varga István prímás, Becske Adrienn brácsás, Birtalan József pikulás és Rákóczi Sándor harmonikás.

Nem lenne teljes a beszámoló, ha nem említeném meg a „zsoboki csoda” megteremtőit, nagytiszteletű Molnár Irma volt zsoboki lelkésznőt és férjét, nagytiszteletű Molnár János professzort. Ebből a gödörfaluból, ahol szinte nem volt semmi munkalehetőség, Isten segítségével, ahogy ők is vallják, csodára voltak képesek. Külföldi és belföldi jóakarató emberek segítségével gyermekházat, öregházat, malmot, pékséget, tejfeldolgozót, gyümölcspréssüzemet, állatfarmot és gépállomást építettek. Persze ehhez szükség volt a zsoboki emberek önzetlen közmunkájához is. Érdemes lenne ezt a zsoboki példát és mentalitást máshol is meghonosítani.

Zsoboki látkép (forrás: zsobok.ro)

Minden, ami arcfestés

Az arcfestés ősi idők óta alkalmazott varázslási módszer, melyet vadászati és harci sikerek érdekében használtak már az őskorban is.

arcfestés mindig jó mókának bizonyul, és feldobja a hangulatot. Legyen szó bármilyen rendezvényről, az arcfestés biztos siker: móka és varázslat, hiszen a gyerekek többségének nagyon élvezetes más ember, kitalált figura vagy állat bőrébe bújni úgy, hogy arcfestést viselnek. Az arcfestés ősi idők óta alkalmazott varázslási módszer, melyet vadászati és harci sikerek érdekében használtak már az őskorban is. A törzsi kultúrákban még mindig népszerű ez a fajta mágia. Sokszor az udvarlás, a figyelemfelkeltés céljából szolgált – minél színesebb és festettebb volt az adott személy, annál erősebbnek, férfiasabbnak és bátrabbnak tűnt. A nyugati társadalmakban a 60-as években terjedt el, amikor a hippimozgalmak fiatal női követői előszeretettel festettek virágokat és háborúellenes szimbólumokat az arcukra. Népszerűsége töretlen, immáron több évtized óta a világon elterjedt szokás, hogy kifessük magunkat. Leginkább rendezvényeken, bálokon, születésnapokon, de szabadtéri vásárokon és fesztiválokon is, ahol sátrakban vagy napernyő alatt ülve festhetik ki az arcukat.

A téltemető népszokások és a halottakhoz kapcsolódó ünnepek modern változatai során is gyakori a gyermek- és felnőtt arcfestés. Az arcfestési formák közül megemlíteném a jelentősebbeket: sporteseményekhez kapcsolódó, egy csapat támogatását kifejező arcfestés – nemcsak gyermekek kérnek égő focilabdát, sportlogókat vagy csapatjelvényeket, hanem a felnőttek közül is igen sok apuka festeti magára kedvenc válogatottja, csapata színeit. De említsük meg a vizuális médiából ismert szuperhősöket, meseszereplőket és jellegzetes karaktereket utánzó arcfestést is, ugyanis minden gyermeknek van egy kedvenc főhőse, akivé válni szeretne. Egy szuperhős, aki bátor, jószívű, legyőzhetetlen. Ilyenkor fontos, hogy az arcfestő ismerje a szuperhősöket, hogy minél pontosabban tudja őket megfesteni, legyen az Pókember, Batman, Amerika Kapitány, Elza jégkirálynő, vagy Bogyó és Babóca. Aztán itt az állatokat megjelenítő arcfestés. A legtöbb gyermek kedvenc állatait festeti magára, legyen az háziállat vagy vadállat. A lányok cicát, kutyát, lovat, pillangót, őzet, katicabogarat, míg a fiúk rókát, farkast, medvét, kígyót, oroszlánt, leopárdot, cápát kérnek. A színjátáshoz kapcsolódó arcfestés során jellegzetes mintának számít a vidám és szomorú színházi maszk, valamint az elmaradhatatlan bohóc, a csontváz, a kalóz vagy a cigányasszony. Olykor egy közösség, cég vagy eszme támogatását fejeznék ki bizonyos emblémák, logók, jelképek felfestésével, a katonai arcfestés alkalmával pedig az arc mellett a kéz és a test szabadon levő bőrfelületet is befestik, főleg fekete, barna és zöld festékekkel.

Sokszor előfordul, hogy a szülő nem engedi gyermeke arcát befestetni. Ilyenkor helyet kap a kéz-, a váll- vagy lábfestés is. Napjainkban már mindenki tudja, milyen öröm a gyermekeknek, ha végre belebújhatnak kedvencük bőrébe, és így megelevenedhet képzeletük. Végre igazi sárkány, bűvár,

Mátyás Péter-Győző fényképe

zsiráf, szitakötő, indián vagy hercegnő lehet, de vajon minden gyermek így van-e ezzel? Van olyan történetem, amelyben egy 3-4 éves kisfiú arcára épp egy farkast festettem. Mikor végre elkészült, szoltam neki, hogy most már kinyithatod a szemed, mert igazi farkas lettél. Az apuka, aki ott volt mellette, és végig figyelte a festést, szintúgy megvallotta fiának, hogy nagyon szép farkas lett – és akkor történt valami: a fiú nem akarta kinyitni a szemét, hogy tükörbe nézzen, hogy megnézze a farkast, egyáltalán nem akarta megnézni. Sírni kezdett és kiabálni, hogy ő nem akar igazi farkas lenni, de ő nem akar igazi farkassá válni, ő csak továbbra is Dávidka szeretne lenni. Végül a farkas könnyektől mosódott el, és egykettőre letörlődött az arcáról. Személyesen mindig arra törekszem, hogy a kért mesehős, állat vagy elképzelt karakter jól sikerüljön, hiszen számomra ez nem feltétlenül munka, inkább kikapcsolódás, élvezet és kölcsönös sikerélmény. A kihívást mindig pozitívan próbálok megélni, s örülni tudok, ha a székben ülő gyermek valami egészen újat, személyeset kíván. Megvallom, hogy minden festéskor van legalább egy olyan kérés, ami megoldoztat. Ha például rendezvényeken festek, és jó hosszúra nyúlik a sor, akkor már nemcsak a pontosságra kell figyelnem, hanem a gyorsaság is számít. Ilyenkor sokkal nehezebb, mert sürget az idő, hogy mindenki kapjon legalább egy mintát, legyen az kézre, hátra, arcra vagy lábra. Fontos, hogy az igénylő legyen megelégedve,

Mátyás Péter-Győző fényképe

legyen sikerélménye, ami azt jelenti, hogy a jobbnál is jobbnak kell lennie. Régóta festek, de még most is mondhatom, hogy nagyon nehéz egy gyermek által kitalált mesefigurát lefesteni, mert az ő elképzelt Pókembere különbözik az enyémtől, viszont mindig arra kell törekednem, hogy legalább hasonló legyen. Az arcfestés legszebb pillanata az, amikor a gyermek először tekint meg kifestett arcát a tükörben, és kelti életre a figurát arcmimikájával, grimaszával. Ez az egyik legszebb jutalmam, én lehetek az első, aki ezt láthatja az őszinte gyermekmosolyt, a pillanatnyi varázslatot.

Tévedés azt hinni, hogy az arcfestés csak a gyermekeké. A felnőtteknek sem kell kimaradni a jóból. Egy vicces ábra, egy szép motívum olyan, amit mindenki szívesen visel, feldobva ezzel a szürke hétköznapiakat. Ideiglenes tetkóként is használják, hiszen bármikor lemosható. Felnőttek körében a hennafestés és a testfestés népszerűbb, viszont én azt ajánlom, hogy mindent ki kell próbálni – így a felnőtt is újra gyereknek érezheti magát. Kicsiknek és nagyoknak, vidámat vagy ijesztőt, ajánlom az arcfestést gyermek- és felnőtt rendezvényekre, de igazából minden összejövetelre, mert a festés szépsége szívből jön, és a részletek pontosságában rejlik. Korosztálytól függetlenül vidámságot és hangulatot kelt.

Végezetül pedig megemlíteném pár szóban azt, hogy mennyire fontos a festék minőségének a megválasztása is. Vannak különleges vizes alapú kozmetikai festékek, melyek bevizsgált és bőrre engedélyezett alapanyagokból készülnek. A tempera, filctoll, grafitceruza, akril vagy vízfesték nem használható bőrön. Ha arcfestést szeretnénk, érdemes megkérdezni a festést végző személyt arról, hogy milyen festéket használ, és mivel távolítható el, mosható le. Azok a festékek, amelyek nem kifejezetten bőrre való felhasználás céljából készültek, viszketéssel, kiütéssel vagy súlyosabb tünettel járó allergiás reakciókat okozhatnak. Pusztán azért, mert egy festéken feltüntetik a „non-toxic” vagy „nem mérgező” feliratot, még nem biztos, hogy bőrön alkalmazható. Kizárólag anti-allergén, bőrbarát, jó minőségű festékeket szabad használni.

Kiss Gábor felvétele

Március 15.